

MAGYAR IPARMŰVÉSZET

2018/6

HUNGARIAN APPLIED ARTS

Főszerkesztő:
SIMONFFY SZILVIA művészettörténész

Szerkesztőbizottság:
DÁVID KATALIN művészettörténész
DVORSZKY HEDVIG művészettörténész
ERNYEY GYULA
designer, szaktörténész
FEKETE GYÖRGY
belsőépítész, iparművész
FELEDY BALÁZS művészetkritikus
MASCHER RÓBERT designer
MEZEI GÁBOR belsőépítész
RITOÓK PÁL művészettörténész
SCHERER JÓZSEF designer
SCHRAMMEL IMRE
keramikus és porcelántervező

Olvasószerkesztő:
ANTAL MARIANN

Szerkesztők:
SZABÓ EMMA ZSÓFIA
művészettörténész
VERESS KINGA
művészettörténész
WEHNER VIOLA
művészettörténész

Hírszerkesztő:
NAGY FRANCISKA
Fordító: MENTE ÉVA

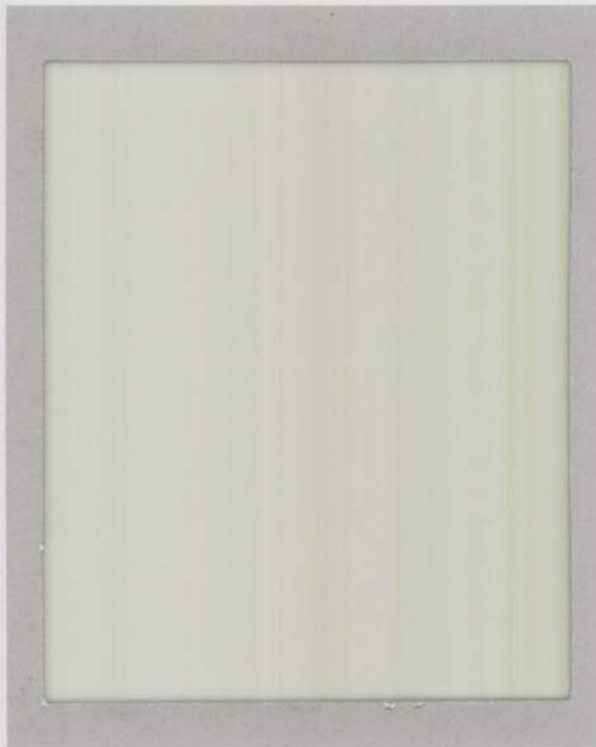
Felelős kiadó:
Nemzeti Művészeti és Kulturális
Kapcsolatok Alapítványa

Gazdasági vezető:
ANDA JUDIT *Telefon:* 06-20/299-0767

Lapalapítók:
FEKETE GYÖRGY
N. DVORSZKY HEDVIG
SCHRAMMEL IMRE

Évente nyolcszor megjelenő folyóirat
Új folyam 25. – 2018/6 (október)

E számunk megjelenését
a Nemzeti Kulturális Alap
Iparművészet Kollégiuma,
a Magyar Művészeti Akadémia és
a „Budapest Bank Budapestért”
Alapítvány támogatja.

ISSN 1217-839X

Szerkesztőség:
1034 Budapest, Kecse utca 25.
Telefon/fax/üzenetrögzítő:
400-7897

Adminisztrátor:
Balogh Enikő

Fogadóóra:
kedden 10-től 13.30 óráig

E-mail-cím:
magyariparmuveszet@gmail.com

Honlap:
www.magyar-iparmuveszet.hu

E szám lapzártája:
2018. szeptember 10.

Tervezés:
Tandem Grafikai Stúdió
(tandemgrafika.hu)

Nyomás: Stoffel és Társai

A folyóiratban közölt
szövegek és fotók
szerzői jogvédelem alatt állnak.
Utánnomásuk, fénymásolóval
való sokszorosításuk
csak a kiadó előzetes hozzá-
járulásával engedélyezett.

A lap előfizethető
a Nemzeti Művészeti és
Kulturális Kapcsolatok Alapítványa
10402166-21629389-00000000
számlaszámán vagy
a szerkesztőségtől kért
postautalványon.

Egy példány ára 1000 forint.
Előfizetési díja egy évre 7500 forint.

MAGYAR IPARMŰVÉS ZET

HUNGARIAN APPLIED ARTS

**Bakos István: Orient mokka (részlet) /
István Bakos: Orient Mocha (detail)**

KIÁLLÍTÁSOK – MŰHELYEK

- Magyar versenyvitorlások az óceánon. Beszélgetés Fa Nándor szőlővitorlázóval, hajótervezővel és hajóépítővel (*Bertha Franciska*) **2**
- Mit vásárolt Jucika? Nők a szocialista reklámban Időszaki kiállítás a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeumban (*Veress Kinga*) **9**
- Aspektus. Orosz Klaudia díszlet- és jelmeztervező kiállítása a vereasegyházi Udvarház Galériában (*Kozák Csaba*) **18**
- A konok játékos. S. Hegyi Béla SHB-Kempelen mobil-, illetve akciószobrának bemutatója (*Wehner Tibor*) **22**
- Kóstolónyi kollekciók A H6 kortárs ékszerészcsoporthoz kiállítás a FISE Galériában (*Sipos Tünde*) **25**
- Fél emberöltő a designmisszió jegyében: 15 éves a Design Hét Budapest (*Novák Piroska*) **28**

ÉRTÉKÖRZÉS

- Élő történelem. Iparművészeti feladatok a füzéri vár enteriőrjének helyreállításában (*Lukács Zsófia*) **30**

- Gugyerás Géza 100 Az ékszertervezéstől a szerszám-gépipari formatervezésig (*Ernyey Gyula*) **36**
- A zseni és a tehetség Charles Rennie Mackintosh (1868–1928) születésének 150. évfordulójára emlékezünk (*Baldavári Eszter*) **42**
- Gulden – Hubay – Richter 120 A Herendi Porcelángyár Rt. sikeres vezetői generációja (*Szűts István Gergely*) **45**

IN MEMORIAM

- A paradicsomkert ösvényei Szilvitzy Margit (1931–2018) textil- és képzőművész emlékezete (*Kovalovszky Márta*) **47**
- Kárpit-kép, élet-mű Búcsú Vajda Mária (1955–2018) textilművésztől (*Feledy Balázs*) **52**

KÖNYV

- Tóth Endre: A magyar Szent Korona és a koronázási jelvények (*Kótai József*) **56**

- HÍREK **59**

2018/6

Magyar versenyvitorlások az óceánon

Beszélgetés Fa Nándor szólóvitorlázóval, hajótervezővel és hajóépítővel

► Saját tervezésű és építésű vitorlásaival Fa Nándor öt alkalommal kerülte meg a Földet. 1993-ban első nem francia vitorlázóként az előkelő ötödik helyen végzett a világ legnebezegbb szólóvitorlázó-versenyén, a Vendée Globe-on, melyen kikötés és külső segítség nélkül kell megkerülni a Földet. Ugyanezen a versenyen 2017-ben Spirit of Hungary nevű 60 láb hosszú versenyvitorlásával 93 nap alatt, nyolcadikként teljesítette a távot. A legsikeresebb

magyar vitorlázó a nemzetközi mezőnyben is az egyetlen, aki mindig saját tervezésű és kivitelezésű hajókkal vágott neki a világ legkeményebb óceáni versenyének.

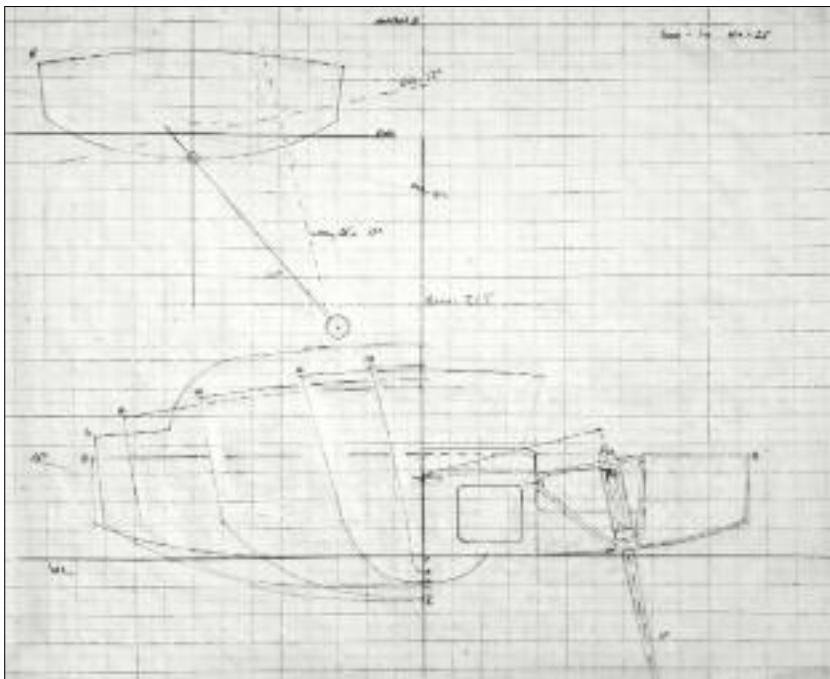
– Abhoz, hogy valaki vitorlázó lebessen, nem árt, ha rendelkezésére áll egy vitorlás. Amikor sikeres kajak-kenuként 27 évesen elhatározta, hogy vitorlázni szeretne, önnek ez nem volt meg. Így lett hajóépítő?

– Akkoriban volt a Kőfém agárdi klubházának a

Fa Nándor a Spirit of Hungary vitorlás hajó fedélzetén / Nándor Fa aboard his sailboat Spirit of Hungary

Fotó: Christophe Favreau

**Fa Nándor
szabadkézi tervrajza /
Freehand draft
by Nándor Fa**

sarkában egy félig elrohadt finn dingi, ami már virágágyásnak jobb lett volna, mint hajónak, de én ebben az öreg, nehéz, korhadt hajócskában láttam az egyetlen esélyt, hogy vízre kerüljek. Két hónap alatt felújítottam, használhatóvá tettem. Rettenetesen élveztem a vitorlázásokat, amikor azonban elkezdtem vele versenyezni, eleinte mindig időn túl futottam, a zsűri már felszedte a horgonyt, de én még mindig kint voltam a pályán. Ez nem szegte kedvemet, és a következő télen a műhelyben élve, és 48 órát dolgozva építettem egy új fahajót, amivel azonnal ranglistára kerültem. A második évben már válogatott lettem ezzel a hajóval, amit aztán újabbak követtek.

– *Amikor 1985-ben Gál Józseffel földkerülő útra indult a Szent Júpát fedélzetén, a kaland, ami a túrabajó építésével kezdődött, már évek óta tartott. Hogyan sikerült olyan hajót építeni, ami kibírta az óceánt egy ilyen hosszú úton?*

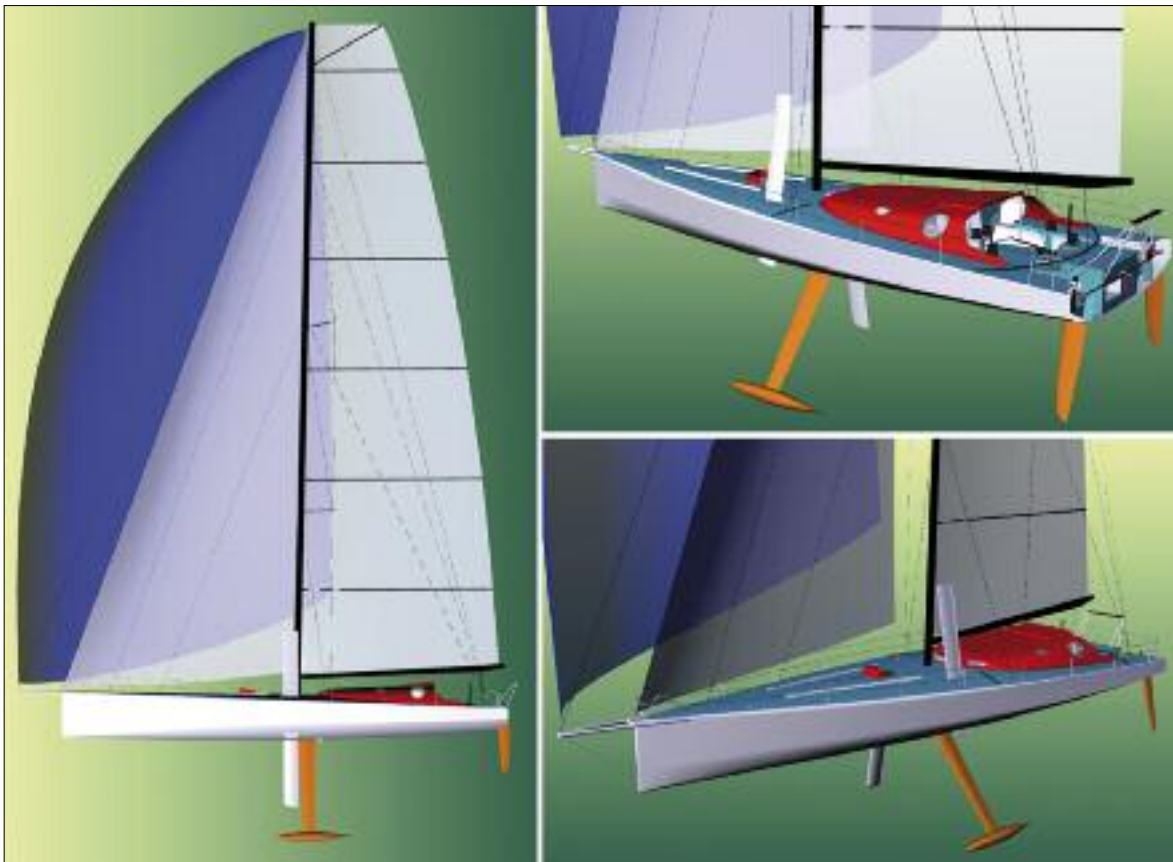
– Mivel nem tudtuk pontosan, hogy minek mennyire kéne erősnek lennie, mindent túlerősítettünk. Ennek ellenére a hajó nem lett túl nehéz, jól vitorlázott,

mert a hajógyári kivitelezéssel szemben mi nagyobb árbócot és vitorlázatot tettünk rá. Eleinte érdeklődtünk a füredi hajógyár konstruktőreitől, de hamar kiderült, hogy nem tudják, mit beszélnek. Németországban kérdeztem olyanokat is, akik kishajóval tengeren vitorláztak, de vagy nem tudtak, vagy nem akartak érdemi válaszokat adni. Így végül saját számításaink és megérzéseink alapján hoztunk döntéseket, amelyeket végül az idő és a teljesítmény igazolt. A *Szent Júpát* méretéhez, formájához képest egy gyors, biztonságos, erős kis pingponglabda volt, ami minden kibírt az óceánon.

– *Amikor az Alba Regia nevű, első 60 lábás versenyvitorlásával 1990-ben megérkezett Newportba, egy újságíró megkérdezte, hogy miként kerülhet oda valaki egy tenger nélküli országból, a vasfüggöny mögül, saját építésű high-tech vitorlással. Azt válaszolta, hogy előző életében Nagy Péter cár hajótervezője és -építője volt, és még emlékszik a szakma titkaira. Ezt sokan el is hitték. Végül is hogyan csinálta?*

– Amikor a BOC Challenge földkerülő szólóvitorlázó-versenyre készültem, az egyetlen járható út az volt, ha építék magamnak egy hajót. Zsigerből tudtam, hogy mit szeretnék, rendkívül innovatív voltam, így elmentem tanulni Sydney-be, a világ akkori legsikeresebb tervezőirodájába Ben Lexcenhez. Tőle azt az útravalót kaptam, hogy ha van vízióm, akkor bízzak magamban, és csináljam, amit elképzeltem. Hazajöttem, és megterveztem az *Alba Regiát*, vettem tonnára olyan üveget és gyantát, amiből akkoriban a füredi hajógyárban buszmegállókat építettek, és Székesfehérváron egy sötét műhelyben, némi külső segítséggel megépítettem a hajót. Olyan jól sikerült, hogy túl van négy földkerülőn, és még mindig vitorláznak vele Sydney-ben. Más kérdés, hogy az olcsó anyagok mindig megbosszulják magukat, folyton tört-szakadt valami a hajón. Gyors és többnyire barátságos hajó volt, bár egy formahibából eredően, akkor még nem értettem, miért, a déli óceánokon, erős hátszélben nem volt megfelelően iránystabil.

– *Az Alba Regia után még két 60 lábás versenyvitorlást tervezett és épített. A karbonszálat, amiből a Spirit of Hungary készült, az Alba Regia idején még kis mennyiségben sem vehette meg, mivel COCOM-listás volt, azaz*

**A Spirit of Hungary
3D látványterve /
3D design
of the sailboat
Spirit of Hungary**
digitális rajz,
hajóhossz: 60 láb
(18,28 m),
hajómagasság
a vízvonaltól: 29 m,
vitorlázat: 600 m²

szerepelt a *Coordinating Committee for Multilateral Export Controls* tiltólistáján. A pályája során mennyit változtak a vitorlásépítési technológiák és az alapanyagok?

– A mostani karbonszál annyiban emlékeztet a régre, hogy az is fekete volt, meg ez is, a technológiák meg végképp nagyon megváltoztak. Ma már az a nedves laminálás, hogy fogtunk egy vödör epoxigyantát és hengerrel föl kentük, nem létezik. Manapság tervezetten kerül bele egy szerkezetbe az összes szál, tudjuk, hogy milyen irányban milyen erők terhelik az adott pontot, hol vannak a törési vonalak, az erőgyűjtő pontok, sarkok, mit hogy kell megmértezni ahhoz, hogy elvezessük az erőket, s mindezt túlméretezés nélkül tesszük meg.

– *Becske Ödön* a Kishajók szerkesztése és építése cí-

mű könyvében azt írja, hogy hajótervezéskor olyan különleges eszközökre is szükség van, mint például egyenes szálú körtefából készült hajlékony rajzlécek és görbevonalzó, melyeket ólomból vagy öntöttvasból készült úgynevezett delfinekkel kell rögzíteni a rajzpapíron. Ön is használ ilyeneket, vagy milyen egyéb eszközök jellemzőek a hajótervező-mesterségre, és hogyan változott ez az évek során?

– Amikor az *Alba Regiát* terveztem, még csináltunk ilyen padlasmunkát hosszú, egyenes, hajlékony, acélos edzettségű alumíniumléccel, ugyanúgy lesúlyozva, de betonkockákkal. A metszeteket kellett kirajzolni olyan felületre, mint a milliméter-pauszpapír, csak deciméterben. Azóta már mindent számítógéppel végzünk, amivel az első egy-két hét munka sokkal több, mint hagyományosan, de ez tízszeresen megté-

rül számításokban, modellezésben, alakításban. Szoktam papíron gondolkozni, de amint kialakul a jó elképzelés, megy minden a számítógépbe. A legfontosabb dolog azonban, ami nélkül nem létezik hajótervezés, az egy vízió, ami megszületik 3D-ben az ember fejében. Ez után elkezdem hónapokig tanulmányozni az IMOCA (International Monohull Open Class Association – *B. F.*) hajóosztály ISO- (International Organization for Standardization – *B. F.*) és ISAF- (International Sailing Federation – *B. F.*) szabványokra történő hivatkozásokkal teli szabálykönyvét, amibe valahogy bele kell faragni a víziót. Ezt a folyamatot az IMOCA felmérői ellenőrzik. Ha elfogadták a 3D-ben, digitálisan benyújtott terveket, akkor megkezdhetem az építést. Amikor elkészültem, a felmérő brigád elvégez egy fotószkennelést a kész hajótestről. Ezt azután rávetítik az eredeti tervre, amelyhez képest sehol sem lehet 15 milliméternél nagyobb eltérés.

– *Az építésszek manapság bekalkulálják, hogy lehet föld-*

rengés. Egy versenyhajón viszont szinte folyton az van, plusz ütközhet az ember bálnával, és mindenféle rejtélyes tárggyal, ami úszik az óceánokon. Hogyan lehet ezeket figyelembe venni a tervezéskor?

– Az ISO és az ISAF szabályrendszere a biztonságról szól, meghatározza, hogy minek mennyire kell tengerállónak lennie, beleértve olyan veszélyeket is, mint a bálna és a jég. De a mai versenyképes IMOCA hajók egyik ilyen szabálynak sem felelnek meg, hihetetlenül sérülékeny tojáshejak, olyan is volt, amelyik magától a hullámzástól összetört. Az IMOCA-felmérők a francia hajóknak ezt elnézik, míg az én hajómat „megfúrhatják”, de az megfelelt a kritériumoknak, 21 tonna/négyzetméter víznyomásra terveztük. A biztonság relatív, azt, hogy milyen terhelés vár a hajóra az óceánon, nekünk, tervezőknek kell tudni, és esetemben tervezőként és szkipperként vállalom a felelősséget.

– *Amikor házat építünk, a ház van az emberért, min-*

**A Spirit of Hungary
3D látványterve /
3D design
of the sailboat
Spirit of Hungary
digitális rajz**

Fotó: www.spiritofhungary.hu

den az ember kényelmét szolgálja. Egy földkerülő versenyhajón még mellékhelyiség sincs. Ezeknél a hajóknál tebát az ember van a hajóért, vagy a hajó van az ember teljesítményéért?

– Minden a teljesítményért van, hajó, ember egyaránt. Ezért is nőnek ilyen mértékben a teljesítmények. Az első Golden Globe Race-en, 1968-ban még 312 nap alatt teljesítették a földkerülő távot, ma ugyanezt 74 nap alatt lehetett megtenni, és a közeljövőben 50 nap is elég lesz hozzá. Hatalmas mértékben nő az a precizitás, amivel a hajót ciklonról ciklonra haladva a neki megfelelő optimális időjárási viszonyok között tudjuk megvitorlázni. A profi szkippernek egyre inkább bármilyen kockázatot bevállalnak a teljesítményért.

– Az egész több, mint a részeinek az összessége. Van a kész hajónak személyisége? Mennyiben más a kapcsolata ugyanazzal a hajóval tervezőként, építőként és vitorlázóként?

– Van személyiségük és ez már tervezéskor eldől. Szoros szimbiózisban élek a hajóval, lányomnak tekintem mindegyiket. De érdekes módon, amikor elvégezte a dolgát, könnyedén elengedem. Azért is, mert egy hajót nem lehet elsőre jól megcsinálni. Nem az a cél, hogy a vitorlázó rossz megoldásokkal éljen együtt, hanem az, hogy olyan hajót építsek, ami engem a maximális teljesítményre segít. A *Spirit of Hungary*-t háromszor szétvágtam, fűrtük, faragtuk, mintha újat csináltunk volna. Ahogy rájöttem, hogy az adott megoldás rossz, és megszületett bennem a vízió, hogy

Fotó: Fa Nándor

**A Spirit of Hungary
építése / The sailboat
Spirit of Hungary under
construction**

Fotó: Fa Nándor

**A Spirit of Hungary
vízre tétele /
Launch of the sailboat
Spirit of Hungary**

miként lenne jó, abban a pillanatban már zavart az, ami volt. Egy hajó soha nincs kész.

– Az emberiség a legősibb idők óta foglalkozik hajóépítéssel. Mit szól ahhoz, hogy nemrégiben Francesco Tiboni olasz tengerkutató régész arra a következtetésre jutott, hogy a trójai faló valójában nem ló volt, hanem egy hajó?

– Nyilván hízeleg a hajósllekemnek, bár nagyon beitta magát a kultúránkba az, hogy ez egy ló volt. Akár

még igaz is lehet, sokkal közelebb állt ahhoz a harcmodorhoz a hajó, mint a ló, ugyanakkor könnyebben képzelem el, hogy egy lovat bevisznek Trójába, mint hogy görögökön behúzzanak egy hajót. Nekem a mondakör szépségén nem változtat semmit, hogy ló volt, vagy hajó, akár sündisznó is lehetett volna, mert a történet nem erről szól. Homérosz az egyetemes emberről írt, hogy milyen rugókra jár, és hogy adott

esetben milyen borzalmasan egyszerű elpusztíthatni vele a saját maga által épített kultúrát.

– *Az ipari formatervezés dolga széppé varázsolni azt, ami hasznos. A versenyvitorlások tervezésekor a formai megoldások a funkcionális igényektől függenek, ezek a hajók mégis gyönyörűek. Ez azért van, mert egy vitorlás természeténél fogva sosem lehet csúnya, vagy valami más titka?*

– Abban a pillanatban, hogy egy hajó bizonyítja a tudását, megszépül, ez pszichológia. Pár éve még nem tudtuk volna elképzelni, hogy ennyire szögletesek válnak a hajók, vagy ennyire krumpliorrúvá. Hajóban nem létezik abszolút szépség. Egy csillivilli hajót, ami ezer mérfölddel kullog a többi mögött, a kutya nem fog megnézni, hiába szép.

– *Megújító szemlélete már Magyarországon is egyre több követőre talál. 2001-ben alapította meg a Balaton-*

kerülő szőlővitorlázó-versenyt, ami minden ősszel visszatér, ugyanúgy, mint a Keszthely–Kenese Szőlő. Milyen szerephez jut ezekben a versenyekben a hajóépítés?

– Egyre nagyobb szerephez. Az volt a célom, hogy innovatívan tereljek a szőlővitorlázás irányába versenyzőket. Az egész az innovációról szól, nem a pénz dominál, hanem a tudás. Olyan komplex ismeretekkel kell rendelkezni, amiknek köszönhetően a vitorlázó meg tudja alkotni, amire szüksége van. Az IMOCA hajóosztály szintjén itthon még nincs kinek átadnom a tudásomat, de a nyolcméteres open class kategóriában vannak olyan fiatalok, akik már átvették a szemléletemet. Nekik egy IMOCA hajó nem lesz akkora lépés, mint egy túrahajóból kijövő embernek. Szerintem jó úton haladunk.

BERTHA FRANCISKA
író, újságíró

**A Spirit of Hungary
verseny közben /
The sailboat
Spirit of Hungary
during race**

Mit vásárolt Jucika? Nők a szocialista reklámban

Időszaki kiállítás

a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeumban

► A tárlat az óbudai Krúdy-negyedben lévő múzeum nő-divat-reklám tematikájú kiállításorozatának harmadik egységéeként a szocializmus négy évtizedének – az államosítások korától az 1989-es rendszerváltásig terjedő korszak – megszorításokkal terhelt, de fokozatosan kivirágzó rekláméletét mutatja be.¹ Míg a trilógia előző két kiállítása (*Fardagály és kámvás rokolya*, 2010–2011; *A szépség és a reklám*, 2014) az 1850-es évektől az 1940-es évekig tartó időszakot vizsgálva

elsősorban a magyar női divat és nőideál változásait tekintette át irodalmi folyóiratok hirdetésein, divatképeken és reklámanyagokon keresztül, a sorozat befejező része a szocialista reklám történetének összefoglalásán túl kivételesen érdekes témára fókuszál: milyen szerepük volt a nőknek fogyasztóként, hirdetések szereplőiként a politikai ideológiának, a társadalmi-gazdasági-életmódbeli változásoknak és a hazai reklámélet fejlődésének viszonylatában, és mindebből

Gönczi Gebhardt Tibor:
Már 36-an vagyunk!
Készétel nagy választékban a dolgozók szolgálatára!
(Plakát, Címke és Zeneműnyomda, Budapest) /
Tibor Gönczi Gebhardt:
There are 36 of us already! A wide range of ready meals to serve working people!
(Poster, Label and Musical Work Printing House, Budapest)
1950-es évek,
24,5x35,5 cm
(Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, Budapest)

Fotó: Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, Budapest

**Cipőbolt
propagandakirakata
az 1950-es években /
Propagandistic shop
window of a shoe shop
in the 1950s**
archív fotó (Magyar
Kereskedelmi és
Vendéglátóipari
Múzeum, Budapest)

következően a nőket ábrázoló képes és mozgó reklámok milyen társadalmi elvárásokat, szocialista normákat tükröznek. A kérdésfelvetés indokolt, hiszen a nők különböző szerepekben, élethelyzetekben való – az aktuális propagandának megfelelő – megjelenítése a rendszer egész időszakában fontos volt a központi vezetés számára.²

A téma tartalmi egységeinek kialakítása kronologikus rendben történt, azonban a korszak tízes évekre való tagolása a kiállításrendezés megszokott kánonja ellenére sem lett volna ajánlatos, hiszen a kortárs hazai reklámtörténet jelentős fejezetei sem az évtizedek fordulóihoz köthetők. Az első egység az 1940-es évek végétől az ötvenes évek közepéig tartó időszakba nyújt betekintést. A szigorú tervutasítások, a nagy fokú áruhiány, a munkaversenyek évei ezek, mikor „felülről” szabályozták mindent, így a kereskedelmet is. A reklámozás elsősorban a hivatalos propaganda szolgáltatót jelentette: a korabeli plakátokon, hirdetésekben – kevés kivétellel³ – fő témaként az ország újjáépítése,

a kommunista ideának és zászlóvivőinek dicsőítése, a fejlődő szocialista vállalatok és azok termékei, valamint az ötéves tervek népszerűsítése jelentek meg⁴. Az előirányzott tervezetek teljesítéséhez a „gyengébb nem” munkaerejére is szükség volt, ezért a felső vezetés a nők egyenjogúsítását, tömeges munkába állását hirdette. Ennek megfelelően izmos, jól táplált, egészségtől kicsattanó nőtipust ábrázoló szocialista realista képek sugallták az eszmét a propagandakirakatokban, a kötelező optimizmust sugárzó plakátokon egyaránt. Természetesen a politikai döntések hatottak a fogyasztásra, így az öltözködésre is, és befolyásolták a mindennapi élet megoldásait. A kiállítás is jól illusztrálja, hogy a korszak elfogadott ideálja az egyszerűen – overallba, vagy fejkendővel kiegészített olcsó ruhába – öltöző dolgozó (lehetőleg sztahanovista) nő. Az ötvenes évek első felének szimbólumává – az ideológia legtalálhatóbb kifejezéseként – a traktoroslány vált, majd az évtized második felében a könnyűiparban dolgozó lányok és asszonyok, mindenekelőtt a

szövegnők emelkedtek a propagandafotók első számú szereplőivé.⁵

Grafikatörténeti szempontból a kép árnyaltabb annál, hogy csupán a szocreál plakáttípust említsük, az egyéni stílusú munkák között például a század húszas-harmincas éveinek fordulóján kialakult világszínvonalú plakátművészetünkre⁶ jellemző karakteres, a betűszín-forma dekoratív egységének megteremtésére törekvő komponálásmód az ötvenes, továbbá a hatvanas évek reklámanyagain is tetten érhető, elsősorban kisebb méretű reklámhordozók – villamosplakátok, reklámlapok, termékkatalógusok – esetében.

A tárlat következő időrendi egysége a szocialista rendszer – az 1956-os forradalom tanulságain átszűrűt – „aki nincs ellenünk, az velünk van” konszolidációs politikáját, a könnyűipar fejlődésével⁷ párhuzamosan lendületet kapó kereskedelmi reklámozás korai – a

Ismeretlen:
Télen, nyáron Mirelite
(Athenaeum Nyomda,
Budapest) /
Unknown: MIRELITE
deep frozen food both
in the summer and the
winter (Athenaeum
Press, Budapest)
1967, 23,5x16,5 cm
(Magyar
Kereskedelmi és
Vendéglátóipari
Múzeum, Budapest)

Ismeretlen: Állami Könyvterjesztő szakkönyvesboltjai
(Typopress) / **Unknown:** Special bookstores of the State-
owned Book Distributor Company (Typopress)
1950-es évek, 24x16 cm (Magyar Kereskedelmi
és Vendéglátóipari Múzeum, Budapest)

Fotó: Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, Budapest

hatvanas évek második harmadáig tartó – korszakát idézi meg. Ebben az időszakban már egyre több szakbolt, szakvállalat, az Állami Áruházak Vállalat (1966-tól Centrum Áruházak nagyvállalat) fiáláléja hirdette tevékenységét és áru kínálatát. Ezek a reklámok a nők már csinosabb öltözékekben, divatos frizurával jelennek meg – természetesen a „szocialista jó ízlés” határain belül. A hölgyek nemcsak a reklámok hatást keltő „eszközei”, hanem ezenfelül azok első számú

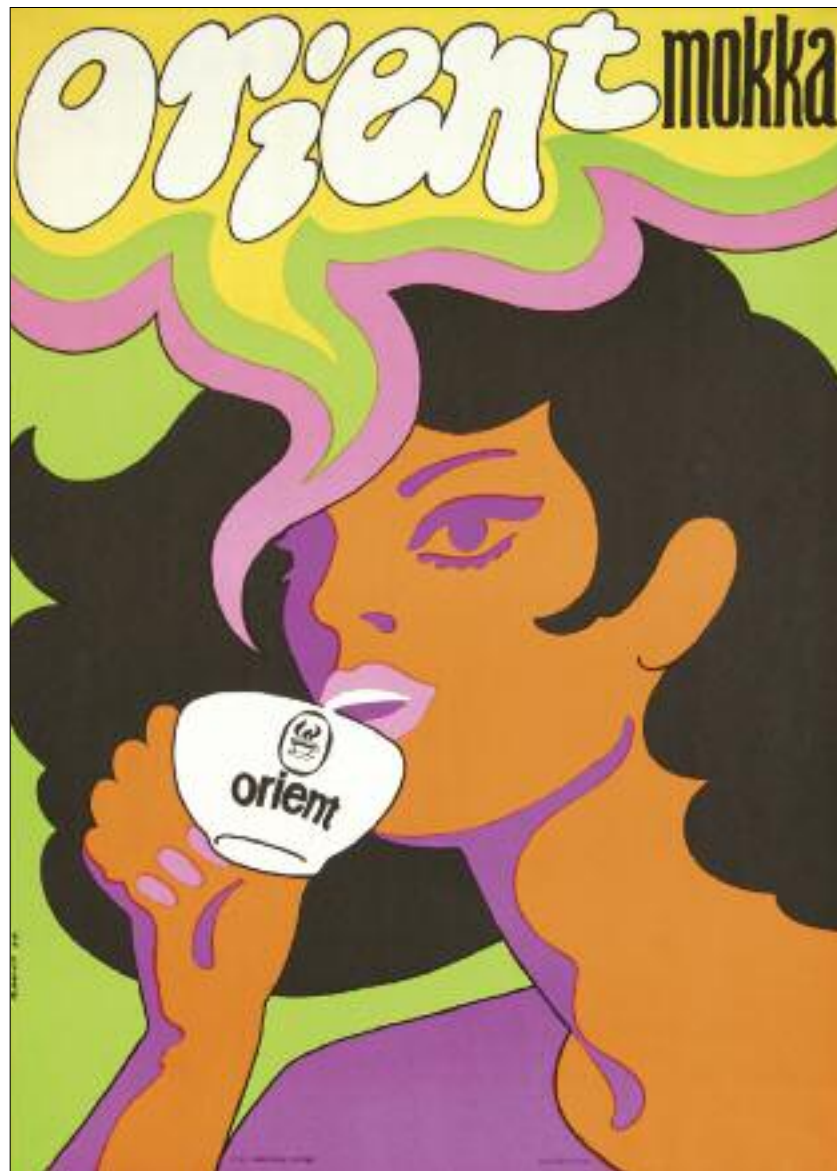
célcsoportja lettek: a fogyasztási cikkek legfőbb vásárlói és – a városokba való tömeges betelepülések következményeként – az egyre inkább urbánussá váló életmód legfőbb terjesztői. Ezzel összefüggésben egyre gyakoribbá váltak azok a hirdetések, amelyek a tömblakásokba költöző, dolgozó nők számára kínáltak kiegészítőket, mirelit árukat, konyhai eszközöket, idő- és energiatakarékos háztartási gépeket.⁸ A kor eszményképe a Chanel-kosztümöt, illetve Chanel-szabású varratott öltözéket viselő, középkorú, elegáns, ápoltságú nő – a háztartását okosan vezető asszony lett.⁹ Ez figyelhető meg a korabeli vásárlásokat dokumentáló archív fotókon és a korszak nyomtatott reklámhordozóin egyaránt.

A plakátok, szórólapok elsősorban grafikus eszközökkel készültek, megjelenésükre a festői vagy rajzos megoldások mellett az éles kontúrok és az élénk színelületek kontrasztja a jellemző, az akkori nyomda-technika lehetőségeiből adódóan is. Kedveltek a lilazöld, narancssárga-kék, piros, rózsaszín, fekete színek és ezek kombinációi. Ugyanakkor mind a kisebb plakátokon, mind az áruházi prospektusokban, háztartási szaktoltok áruismertetőiben már egyre gyakrabban alkalmaznak fényképeket a hirdetésekben:¹⁰ a színes reklámhordozókon jellemzően grafikai megoldásokkal társítva, a termékkatalógusokban önmagukban, s a hitelesség érdekében vásárlási jeleneteket rögzítve. E kortárs „zsánerképeken” a nők – nem egyszer a „teremtés koronája” kíséretében – igen érdeklődően, ámde naiv bájjal nézegetik a kínált portékákat.

A kiállítás harmadik és negyedik egységében reprezentált – az új gazdasági mechanizmust követő időszakot, illetve a nyolcvanas éveket megidéző – reklámokon ábrázolt nőtípusok már merőben más képet mutatnak.

Az 1968-as gazdasági reformoknak köszönhetően a tervteljesítés helyett a fogyasztók igényeinek kielégítése vált az üzemi tevékenység céljává, nagyobb reklámozási szabadságot kaptak a vállalati propagandaosztályok¹¹, így értelemszerűen nőtt a hirdetések szerepe, bővült alkalmazási területük.¹² A piacgazdaság lassú fejlődésével a hazai reklámszakma is virágzásnak indult, még ha ez nem jelentett is töretlenül ívelő folyamatot, és a válsághullámoktól függött.¹³ A szocia-

lista reklám fő küldetése, célja az ízlésnevelés (és nem a profitszerzés), a hiánygazdaságban a fogyasztás tervszerű befolyásolása, a kereslet-kínálat egyensúlyának biztosítása volt. Elsősorban azt kellett hirdetni, amit az állam el akart adni. Mindennek „az igazmondás a

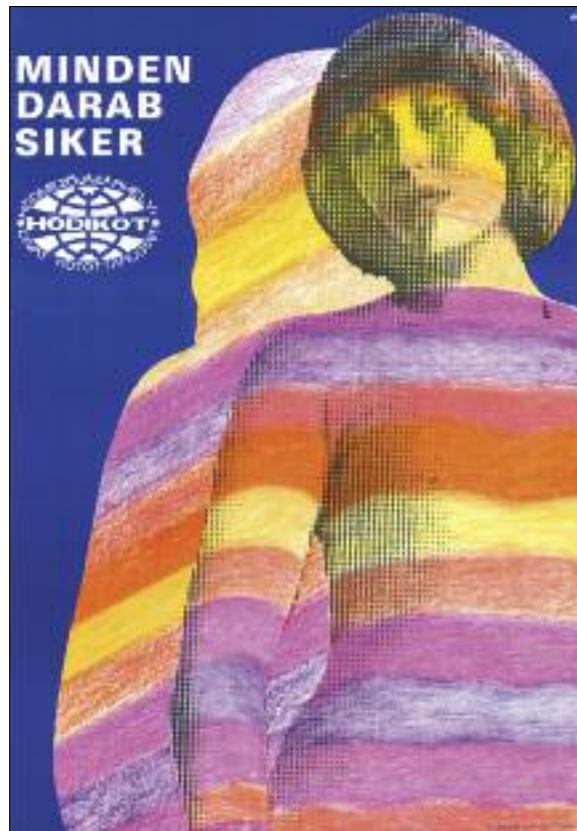
Fotó: Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, Budapest

reklámban” elvére kellett épülnie: a hirdetéseknek – deklaráltan – józanul informatívnak és bizalmat kel- tőnek kellett lenniük. Nem véletlen tehát, hogy a reklámok őszintesége (dokumentatív jellege) érdeké- ben, s persze a fejlődő fotózási technikának és nyom- dai eljárásoknak köszönhetően a grafikai plakátokat a szocializmus utolsó évtizedére már szinte teljesen ki- szorították a színes fotóplakátok.¹⁴

A hatvanas évek második felétől a hetvenes évek derekáig a tisztán grafikai megoldásokkal létrehozott plakátok mellett – melyeknek szép példája Bakos Ist- ván *Orient mokka* (1969) című munkája – általánossá váltak a grafika-fénykép kombinációját felvonultató, a műfaj kézműveshagyományait is őrző kompozíciók: a fotómotívumok festőien víziószerű, néhol op-artos megjelenítései, a fotókollázsok, vagy a túlexponált fényképekkel való montázsos képépítkezés. Itt emlí- tendő a kor ismert, iskolateremtő művésze: Finta Jó- zsef (1931–1994) tervezőgrafikus, reklámfényképész, aki többek között az első hazai reklámkampány már- kájának, a *Fabulon*nak betűsorát is megalkotta.¹⁵ A hetvenes évek második felétől és különösen a nyolc- vanas években pedig már túlnyomórészt a grafikai megoldásokat mellőző fotóplakátok hirdették a nép- gazdasági-népegészségügyi szempontból fontos ter- mékeket (például a tej), a népszerű márkákat (például a Traubisoda), az általános üzleteket (például Cseme- g-bolt).¹⁶

A hetvenes-nyolcvanas években a társadalmi hely- zet fokozatos változása és az árukínálat bővülése az életmód, az életstílus differenciálódását idézte elő.¹⁷ A hirdetési médiumok növekvő kínálatában a plakát jelentősége az évtized végére fokozatosan háttérbe szorult, vezető szerepét a reklámfilmek vették át.

Két reklámműfaj, két alkotó, mégis azonos gon- dolkodásmód: ahogy Tóth József Füles – a korszak legnépszerűbb reklámfotósa – az általa komponált reklámfotó-plakátokon, úgy Sas István (1946–2018) – a Cannes-i reklámfilmfesztiválok nyolc alkalommal díjazott reklámfilmrendezője – a filmjeiben kötött össze asszociációkat keltő tárgyakat, fogalmakat, azzal a céllal, hogy a néző számára a felismerés élménye világítsa meg a csattanós és humoros reklámművet. A reklám-mondanivaló közvetítésének fontos eszkö-

Fotó: Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, Budapest

Ismeretlen: Minden darab siker. Hódiköt
(Offset és J. Nyomda) / **Unknown: Each piece is successful.**
HÓDIKÖT knitwear (Offset and Card Press)

1975, 82x57 cm (Magyar Kereskedelmi és
Vendéglátóipari Múzeum, Budapest)

zévé vált tehát a humor, a blikkfang, továbbá a jó szlogen (Hurka Gyurka, „Nem lehet megunni” stb.), illetve a márkát hirdető fülbemászó versike (például a Tisza cipő, a Traubisoda márkák esetében, stb.). Ez nem jelenti azt, hogy az árukat ne nőkkal kívánták volna népszerűsíteni. Eppen ellenkezőleg.

Az 1960-as évek második felétől a politikai vezetés a nők otthonmaradását és a gyermekszülést szorgal- mazta.¹⁸ Az anyaság felvállalását hangsúlyozták, azon- ban ekkorra már sok fiatal nő számára fontossá vált a

Bakos István:
Orient mokka
(Hungexpo Nyomda) /
István Bakos:
Orient Mocha
(Hungexpo Press)
1969, 64x45,5 cm
(Magyar
Kereskedelmi és
Vendéglátóipari
Múzeum,
Budapest)

Mit vásárolt Jucika? Nők a szocialista reklámban című kiállítás (részlet) / Photo of the exhibition featuring advertisements targeting women during the decades of Communism, entitled What Did Jucika Buy? Women in the Socialist Advertisement
Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, Budapest, 2018

tanulás, a karrierépítés, valamint a döntés szabadsága, amelynek egyik legfőbb kifejezőjévé a divat vált. Ez az öltözködési kultúra szempontjából egy új, a korábbi kötöttségeket elvető korszak kezdetét jelentette, elfogadottá vált például a miniszoknya, a forrnadrág stb. viselete. Mindez – megspékelve a korszak zenei és szexuális forradalmának hatásával – a reklámok képi világát, a hirdetéseken szereplő nőképet is nagymértékben megváltoztatta. A reklámhordozókon szereplő nők mind fiatalok, öltözkük is ezt tükrözi. Gyakran – a konfekcióárukra jellemző egyhangúság és gyenge minőség miatt – külföldi divatlapok szabásmintái alapján varratott ruhákban, erős sminkben,

kiegészítőkkal, ékszerekkel felékesítve, majd a hetvenes-nyolcvanas években már egyre többször külföldről szerzett ruhadarabokban¹⁹, nem ritkán oda nem illő módon pózolnak a különféle termékek mellett a reklámképeken. Sőt, a nők „dekorációs reklámszerepként” való szerepeltetésének vadhajtásaiként hiányos öltözetű vagy teljesen meztelen nők is megjelennek például a fal- és kártyanaptárokon. E reklámajándékok némelyikén, melyek jelentős részét a vállalatok ügyfeleik számára készítették, szinte már alig beazonosítható a hirdetett termék vagy szolgáltatás: az volt a lényeg, hogy csinos nő legyen látható a képen.²⁰

Hosszú az út a 19. századi divatrajzok krinolinok,

arcát legezője mögé rejtő, kifinomult hölgyétől a 20. század végének farmeros, sportcipős, férfiakkal nyelvet öltő plakátnőjéig. A Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeumban megrendezett kiállítás-sorozat ezt a képzeletbeli időutazást tette lehetővé az intézmény hazai kereskedelmi reklámokat dokumentáló gyűjteménye segítségével.

VERESS KINGA
művészettörténész, a kiállítás kurátora

(Mit vásárolt Jucika? Nők a szocialista reklámban. Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, Budapest, 2018. június 19. – november 4.)

Jegyzetek

1. A tárlatot Kulich Julianna, Veress Kinga és Velle-Varga Orsolya rendezte.

2. A kiállítás címét a *Ludas Matyi* szatirikus lapban 1959 és 1970 között rendszeresen megjelent, emblematikussá váló karikatúrasorozat ihlette, Pusztai Pál grafikái az ötvenes-hatvanas évek dokumentumaiként egy fiatal nő hétköznapijainak epizódjait, vásárlási szokásait jelenítették meg komikus formában. A címbe humoros felütés ellenére a tárlat komoly témákat feszeget, a reklám és reklámhordozók történetének ilyen irányú bemutatása hiánypótlónak tekinthető a múzeumi tárlatok palettáján.
3. Például az Állami Biztosító, az Országos Takarékpénztár, a totó és a lottó hirdetései, a Közért éppen kapható áruinak vásárlására buzdító reklámjai. Így Muray Róbert (1931–2009) *Egyen halat, a legjobb falat. Vásároljon halat a Közért boltból* (1950-es évek vége) plakátja. Vagy a még a háború előtti időkből továbböröklődött *Opera illatszerek* villamosplakátjai.
4. Például Repcze János (1905–1985) *Tervünk a dohányzók megalégedése* (1940-es évek vége) dohánygyári plakátján.
5. Az 1949. október 20-án induló *Nők Lapja* címlapján, belső oldalain megjelenő traktoros- és bányász nők az évtized közepére a hetilap oldalairól is eltűntek.

**Mit vásárolt Jucika?
Nők a szocialista
reklámban című
kiállítás (részlet).
Az előtérben korabeli
háztartási gépek
kirakata / Photo of the
exhibition entitled
What Did Jucika Buy?
Women in the Socialist
Advertisement.
In the foreground:
Shop window with
contemporary
household appliances**

Magyar
Kereskedelmi
és Vendéglátóipari
Múzeum,
Budapest, 2018

Fotó: Nagy Géza / Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, Budapest

**Mit vásárolt Jucika?
Nők a szocialista
reklámban című
kiállítás (részlet) /
Photo of the exhibition
entitled What Did
Jucika Buy?
Women in the Socialist
Advertisement**

Magyar
Kereskedelmi
és Vendéglátóipari
Múzeum,
Budapest, 2018

6. Az aranykorszak meghatározó alkotói: Kassák Lajos (1887–1967), Berény Róbert (1887–1953), Bortnyik Sándor (1893–1976), Irsai István (1896–1968). A magyar plakátművészet karikatursztikus hagyományainak tovább élése is megfigyelhető az ötvenes-hatvanas évek reklámgrafikájában.
7. Így például a nők öltözködését és háztartásvezetését is befolyásoló iparágak: textilipar, textilruházati ipar, bőr-, szőrme-, cipőipar, műanyagipar stb.
8. A könnyűipari dolgozók két műszakos munkarendje miatt már az ötvenes évek második felétől előirányzott terv volt, hogy a nők otthoni munkavégzését háztartási gépek gyártásával, konzerv- és készételekkel könnyítsék meg. E szándék korai dokumentuma például a gazdag életművet maga mögött hagyó Gönczi Gebhardt Tibor (1902–1994) *Már 36-an vagyunk! Készétel nagy választékban a dolgozók szolgálatára* (1950-es évek) plakátja. A téma illusztrálásaként egy, a hatvanas évek végét megidéző háztartásigép-kirakat is látható a kiállításban.
9. Magyarországon, a Nyugathoz képest késéssel, csak a hatvanas évek végétől kezdett divatba jönni az igazán fiatalosnak mondható, konvenciókat elutasító, modern viselet, ekkoriban bővült a kozmetikai termékek kínálata is – meg-

- szaporodtak az ilyen témájú reklámok –, mindez jelentősen javította a nők közérzetét. A szocializmus divatjával, annak gazdasági-társadalmi összefüggéseivel bővebben Simonovics Ildikó foglalkozik például a *Divat és szocializmus. Magyarország divattörténete 1945–1968* című értekezésében. Hozzáférhető: <http://pea.lib.pte.hu/handle/pea/14970>
10. A zömével fekete-fehér fotók mellett megjelentek a színes reklámképek is.
11. 1968 előtt a vállalatok reklámra fordítható összegeit is központi tervelőírásokkal hagyták jóvá. A kezdetben lenézett, feleslegesnek tartott propagandista-munkakört jellemzően nők töltötték be.
12. A hazai reklám fejlődését bizonyítja a *Propaganda, Reklám* című szakmai lap 1970-től havi rendszerességgel való megjelentetése is. (A lap hiteles forrásul szolgált a kiállítási vezető szakmai megalapozottságához.) A korszak két legnagyobb reklámügynökségi szakkivállalata a Magyar Hirdető és a Hungexpo volt. A hatvanas-hetvenes évek „modern háziasszony, öntudatos nő” imázsának kialakításában a Mahir nem kis szerepet játszott. Nagy hatásúak voltak a villamosítási program keretében a háztartási munkát megkönnyítő készülékeket hirdető vagy az étkezési és

a tisztálkodási kultúra átalakulását döntően befolyásoló reklám- és propagandakampányai.

13. Azokban az időszakokban, amikor forráshiány lépett fel, a vállalatok természetesen legelőször a reklámköltségeket próbálták lefaragni.
14. Tóth József Füles fotográfus *Tebéntúró* (1974) című munkája az egyik mérföldkő a színes fotóplakátok és a nevével is fémjelzett, ötletességet hangsúlyozó fotózási szemlélet térhódításában.
15. Ismertek voltak modellfotói is (például: *Tannimpex '78* és *Tannimpex '79*, 1978, 1979). Finta a Magyar Iparművészeti Főiskola fotóműhely vezető tanára volt, az ő tanítványa készítette a hetvenes évek elején azt az ikonikus, a Kőbányai Gyógyszerárúgyár számára általa javasolt arcképet Pataki Ági modelltől, mely a márka arculatának meghatározó tényezőjévé vált. A kép tűzfalra kreált fotókerámia változata több mint két évtizeden át tekintett le a Kálvin térre, alkotója az avantgárd képzőművész, Erdély Miklós (1928–1986) volt.
16. Kivételt jelent például Molnár Kálmán (1943–2017)

grafikusművész Trapper farmert hirdető (1979) tisztán grafikai eszközökkel készült plakátja.

17. Az életszínvonal emelkedése a környezetkultúra minőségi fejlődése iránti igény megteremtését is elősegítette. A kialakuló új életformának megfelelő, a tipizált kiskonyhás lakások racionális, esztétikus felszerelését segítő sorozatgyártott designtermékek előállítását szorgalmazta az ún. *Házgyári könyvb*a program a hetvenes évek első felében.
18. Ösztönzéseként 1967-ben bevezették a gyermekgondozási segélyt, a gyest.
19. Gyakran tűnt fel ugyanaz az arc különböző reklámokban, azért is, mert a nők, akik mellékállásban modellkedtek, maguk készítették sminkben és saját ruhában álltak a kamera elé: a kialakuló manökenzakmában a reklámban szereplő nő kiválasztásakor nem volt elhanyagolható szempont, hogy melyik modellnek milyen a ruhátára.
20. Még egy olyan általános, boltokat tömörítő szövetkezet is, mint az ÁFÉSZ (Általános Fogyasztási és Értékesítési Szövetkezet), meztelen nővel hirdette magát.

**Mit vásárolt Jucika?
Nők a szocialista
reklámban című
kiállítás (részlet).
Reklámpalakátok
balról jobbra:
Tóth József Füles:
A természet ajándéka
(1978);
Tóth József Füles:
Csemege plakátnaptár,
1982 (1981);
Molnár Kálmán:
Trapper (1979);
Tóth József: Teeej!
Tejipar (1981) /
Photo of the exhibition
entitled What Did
Jucika Buy?
Women in the Socialist
Advertisement.
Advertising posters
from left to right:
József Tóth Füles:
Gift of Nature (1978);
József Tóth Füles:
CEMEGE food store
poster calendar,
1982 (1981);
Kálmán Molnár:
TRAPPER (1979);
József Tóth Füles:
Miiilk! Milk Industry
(1981)
Magyar
Kereskedelmi
és Vendéglátóipari
Múzeum,
Budapest, 2018**

Aspektus

Orosz Klaudia díszlet- és jelmeztervező kiállítása
a veresegyházi Udvarház Galériában

Fotó: Klement Zoltán

Orosz Klaudia: Bábok Joseph Haydn Aki hűtlen, porul jár című vígoperájához (Kolibri Színház, Budapest, 2009. Rendező: Novák János) / Klaudia Orosz: Puppets for the comic opera L'infedeltà delusa (Deceit Outwitted) by Joseph Haydn (Kolibri Theatre, Budapest, 2009. Director: János Novák)

► A népművészet tárgykörébe sorolt bábművészetet a kutatók egy része Indiából származtatja, míg többségük a négyezer éves kínai kultúrából, ahol a bábjátéknak vallási jellege volt, népi eredete pedig abból állt, hogy a temetések alkalmával bábok mutatták be az elhunytak cselekedeteit, életük történetét. Kínából ered az árnyjáték és a forgószínpad feltalálása is. Ők már ismerték és alkalmazták a plasztikus, háromdimenziós báb típusokat: a zsákbábukat, a marionetteket

(azaz a zsinóron mozgatható bábukat), a pálcás és az óriásbábukat. Kínában a 9. századra a bábjáték elvesztette kultikus-mágikus jellegét és népszórakozássá lett, akárcsak Európában, ahol az utcán, népünnepélyeken, vásárokon mutatták be bábokkal történeteket.

A bábozás igazi terepe a színpad. De az egyszerű is egy az egyben megismételhetetlen, mozgó előadás megidézheti egy álló, statikus kiállítás is. Erre vállalkozott Orosz Klaudia Jászai Mari-díjas díszlet- és jel-

meztervező, bábtervező. A galéria kettős osztású térében a rendezők – Orosz Klaudia és Klement Zoltán – arra törekedtek, hogy bemozgassák a teret, és a térbe installálják a műveket. Tették ezt sikerrel.

Az alkotó 1978-ban hiába diplomázott díszlet- és jelmeztervezésből Szófiában, először csupán az Álla-

mi Bábszínház műhelyében tudott elhelyezkedni, ahol viszont kitanulta a bábkészítés rejtelmeit. Ez a háromgyökerű – díszlet, jelmez, báb – tudása és a kiartása tehette képessé arra, hogy több mint 140 előadást jegyezhet, ebből hetvenet a Kolibri Gyermekek és Ifjúsági Színházban, melynek 25 évvel ezelőtt az

Orosz Klaudia: Bábok Márton László A római hullazsinat, avagy a természetellenes ember című drámájához (Kolibri Pince, Budapest, 1993. Rendező: Ruszt József) / Klaudia Orosz: Puppets for the drama The Cadaver Synod in Rome or the Unnatural Man by László Márton (Kolibri Cellar, Budapest, 1993. Director: József Ruszt)

Fotó: Klement Zoltán

egyik alapító tagja volt, míg a másik felét az Állami Bábszínházban (1992-től Budapest Bábszínház) és különböző színházak meghívott tervezőjeként.

Maga az intézményi munka úgy strukturálódik, hogy az igazgató kigondol egy darabot vagy a rendező javasol egy művet, ezek után keresik meg a tervezőt, akinek hatalmas felelősséget tesznek a vállára, hiszen általában egy hónap áll rendelkezésére, hogy részleteiben megtervezze a leendő felnőtt- vagy gyermek-előadás díszletét, jelmezét, bábjait. Orosz Klaudia pályafutása során körülbelül az előadások nyolcvan százalékában mindhárom feladatkört megkapta az adott rendezőtől, míg az esetek negyedrészében egy-egy tervezői ágát vállalta a feladatoknak. Olyan igazgató-rendezők kérték fel folyamatosan, mint Lengyel Pál (1943–2012), Ruszt József (1937–2005) vagy Novák János. Csak akkor lehet sikeres egy bábszínházi társulat és maga az előadás, ha azt csapatmunkában végzik. A tervező számtalan szakembert irányít: van köztük szabó, varrónő, asztalos, lakatos, kellékes, sminkes, fodrász, bábkészítő, sorolhatnánk. Orosz Klaudia folyamatosan konzultálva a rendezővel vázlatokat, részletrajzokat, vázakat, maketteket csinál, de egy az egyhez arányú méretrajzokat is ad a műhelynek, hogy minél pontosabb és gyorsabb legyen a munka. Magyarul: ő az, akinek mindenhez értenie kell. Orosz szerves és szervetlen anyagokkal egyaránt dolgozik, munkáiban jelen van a papír, a fa, a fém, a szövet, a műanyag, a gumi stb. Ha a tervező kitalál valamit, megálmodik egy figurát, egy bábút, egy jelmezt, akkor ahhoz anyagot kell lelnie. Mi más tehetne a híres tervező, mint hogy nyakába veszi a várost, és boltról boltra járva kutatja fel, cserkészi be, veszi meg az elképzelt anyagot. (Ez a példa abból a szempontból releváns, hogy nagyobb költségvetésű intézményeknél, mondjuk a Magyar Állami Operaháznál vagy a budapesti Nemzeti Színháznál, a tervezők olyan vasos katalógusokkal rendelkeznek, amikben megtapinthatják, megszagolhatják, valós színeikben láthatják a mintákat.)

A veresegyházi tárlatra egy válogatott anyagot állított össze a művész az elmúlt 26 év terméséből, hiszen a legkorábbi 1992-es, míg a legfrissebb datálású 2017-es alkotás. Idei bábukat, jelmezt, makettet nem

hozhatott, mivel azok a kiállítás idején funkcionáltak, ott éltek a Kolibri színpadán. Összesen 25 előadásból villantott fel részleteket, mutatott be apró maketteket, jelmezeket, de legfőképpen bábukat. Látható volt spirálba kanyarodó színpadkép, áttört szerkezetű, lépcsős, levegős, liános-barlangos makett; a *Lélekvesztő* előadásának színes dokumentumfotói az ott viselt szívecskés, szemes, zongorabillentyűs, céltáblás fehér ruhákkal, jelmezekkel. Orosz kiállította *A színház... kész kabaré* és a *Diótörő* káprázatos, bordó-vörös-rózsaszín női ruháit, a *Parszifál titka* egyszerűbb szabású, sárgás-barnás, rusztikus viseleteit, és a *Bekkanko*, a *grimaszdémon* orientalista, bő ujjú, arany-világoskék-sárga színekben tartott palástját. Elhozta a *Hektor*, a *hőscincér* fából készült két ízeltlábúját, a *Megyeri gyalog galopp* két figurájának átíratát. (Megjegyzem, a Kolibri Színházban értelmezték először újra ezt az ikonikus kortárs filmet.) Megjelentek a tárlaton *A római hullazsinat*, *avagy a természetellenes ember* felnőtt-előadásához készült ijesztő, rémisztő, lidérces szereplői. (Orosznak a szintén felnőtteknek szánt *Hamlet* mel-

**Orosz Klaudia: Bábok
Görgy Gábor Hektor,
a hőscincér című
meseregényéhez
(Kolibri Színház,
Budapest, 2001.
Rendező: Lengyel Pál) /
Klaudia Orosz:
Puppets for the tale
Hector the Longicorn
by Gábor Görgy
(Kolibri Theatre,
Budapest, 2001.
Director: Pál Lengyel)**

Fotó: Klement Zoltán

Fotó: Klement Zoltán

Orosz Klaudia Aspektus című kiállítása (részlet)
/ Photo of the exhibition Aspect of Klaudia Orosz
 Udvarház Galéria, Veresegyház, 2018

lett ez az egyik kedvenc munkája.) A Kolibri képzőművészeti vezetője bemutatta egyéni tárlatán az *Anatómiai teátrum* disznófejű, nyelvét öltő varacskosát, a sarkantyús, karvalykörmű, lyukas csizmába bújtatott csontlábat, a *Bakkfy és a csúnya királykisasszony* aszott, kiszáradt testű nőfiguráját, akit a rendezés közben betérők egy nagyon megfáradt teremőrnek néztek. Orosz kiállította a *Gyermekjátékok* pajkos, játékos parasztyerekeit, a *Szentivánéji álom* egyszerűségében is sugárzó bábjait, a *Jankó mesterségei* három főhősét, *A legkisebb boszorkány* ijesztgető lényét, a *Locspocs és a Bolygó Hollandi* idegenekre, ufókra „hajazó” hölgyét, az Operaházban bemutatott *Szökdelés a szerájból* stábját a dús keblű háremhölgyektől a janicsárokig. A terem közepére kerültek a *Mosbató és barátai* fából készült sakkfigurái, királya és királylánya, akik ágyúuk kereszttüzeiben próbálják megpecsételni szerelmüket. És sok mindent elhozott még, de a tárlat legimpozánssabb darabjai Haydn *Aki büetlen, póru jár* vígoperájá-

nak marionettjei voltak a hozzájuk tartozó háttérképpel, amely a főfalat teljes egészében belakta.

A szemünk elé tárult pazar, látványos kiállítás egy életmű része. A látszatra könnyed, játékos világ valójában egy igen kemény szakmát takar. Orosz Klaudia kollégái mesélték, hogy amikor utoljára nézi meg az elkészült jelmezeket, bábukat, akkor mindig van nála egy flakon spray és egy olló. Ami nem a tervei szerint lett kivitelezve – ha rossz a színezés vagy valamelyik jelmeznek a szabása –, akkor azt lefújja, és átvágja az anyagot, nem engedi a színpadra. Megteheti. Ové a felelősség. Azzal, hogy maximalista, nekünk, a nézőknek tesz jót.

KOZÁK CSABA
 művészeti író

(Orosz Klaudia Aspektus című kiállítása. Udvarház Galéria, Veresegyház, 2018. április 28. – május 25.)

A konok játékos

S. Hegyi Béla SHB-Kempelen mobil-,
illetve akciósobrának bemutatója

► Ez a történet negyedszázaddal ezelőtt, még az 1990-es években kezdődött: S. Hegyi Béla szobrász-iparművész ekkor kapott megbízást egy Kempelen Farkas-szobor elkészítésére, s a Pázmánd község 18. szá-

zadban emelt, egykori jezsuita rendházában székelő, a kiváló férfiúról elnevezett általános iskola előcsarnokában 1996-ban avatták fel a művész rendhagyó alkotását. Azt a rendhagyó alkotást, amely a sakktableára utaló domborművekkel gazdagítottan, portréhűséggel idézi meg Kempelen Farkast úgy, hogy a sakkjáték huszárfigurájának testtartását idéző alak mellkasában egy mechanikus fűjtatószerkezetet, tengelyek és fogaskerek bonyolult rendszerét hordozva utal e zseniális elme napjainkig talányokban játszó találmányaira. Kempelen Farkas egyénisége, életútja, sokrétű szellemi tevékenysége, feladatvállalása már önmagában is izgalmas problémaegyüttest tár egy alkotóművész elé – nem véletlen, hogy Kempelen és leleményei számos művész interpretációja, hivatkozása által napjainkban is elevenen élnek –, így nem kell különösebben magyaráznunk azt, hogy miért foglalkoztatta e jelenség a szobrász-iparművészt a pázmándi mű elkészítését követően is, miért nem hagyta nyugodni ez a probléma csaknem negyedszázadon át. Kempelen Farkas a 18. század második felében élt és alkotott, felvilágosult férfiú tudós, feltaláló, művész és az udvart szolgáló tisztviselő és tisztségviselő – jogász, kancellári tanácsos – volt egy személyben. Legismertebb és legréjtélyesebb találmánya a sakkozógép és a beszélőgép volt, de foglalkozott gőzgépek, szökőkutak, a budavári vízemelő szerkezet és a vakok írógépének megkonstruálásával, a pozsonyi hajóhíd megtervezésével, a budai Várszínház épületének megvalósításával, s mindezekon túl írt verseket és színműveket, komponált zenedarabokat, készített rézmetseteket is, és az ő leleménye az a mozgatható betegágy, amelyet a himlőben megbetegedett Mária Terézia számára szerkesztett meg.

S. Hegyi Béla új művében, az *SHB-Kempelen*ben messze túllépett egy hajdan élő és dolgozó egyéniség megidézésének alkotói szándékán, vagy a példaadó

←

**S. Hegyi Béla:
Kempelen Farkas
portrébüszjtje,
a Játékos,
az SHB-Kempelen
szoborinstalláció
részlete /
Béla S. Hegyi:**

**The Player. Portrait
bust of Hungarian
inventor Farkas
(Wolfgang von)
Kempelen. Detail
of the statue
installation
SHB-Kempelen
2018, bronz,
bronz-sárgaréz
posztamens,
mellkasában: fűjtató,
mozgó, forgó
gépalkatrészek,
rejtett hangszórók**

Fotós: S. Hegyi Béla

S. Hegyi Béla:
Kempelen Farkas,
a Játékos,
az SHB-Kempelen
szoborinstalláció
részlete /
Béla S. Hegyi:
Farkas (Wolfgang von)
Kempelen, the Player.
Detail of the statue
installation
SHB-Kempelen
2018, bronz,
bronz-sárgaréz
posztamens,
mellkasában: fújtató,
mozgó, forgó
gépalkatrészek,
rejtett hangszórók

Fotó: S. Hegyi Béla

személyiségnek való tiszteletadás, az emlékállítás konvencionális szobrászi gesztusán vagy problémakörén: a 21. század művésze a 18. század egyik kimagasló szellemére hivatkozva egy fontos kérdésfelvetésekkel szembesítő, összetett hatásrendszerrel dolgozó, a sakkozógépre és a beszélőgépre utaló, de a szobrászat eszközrendszerét kitágító, mély jelentésköröket hordozó plasztikai történetet tervezett és jelenített meg. A 20. század szobrászatának nagy vívmánya a klasszikus műformákat megújító, korábban ismeretlen elemeket és jelenségeket a szoborműbe integráló törekvés, a hagyományok szellemében mozdulatlan és változatlan, állandóságokkal jellemzett formarendet, tömeget megmozdító, időben lejátszódó folyamatokat megtestesítő, történeteket interpretáló kompozíció megalkotása. Ezen új szellemű műveknek a térbeli kiterjedés, az anyagban való megörökítés, s ezáltal a formai jelleg mellett a korábbi plasztikai jellemzőkkel azonos súllyal és jelentőséggel társuló mozgás, mozgáspálya és a mozgás (és a mozgást kísérő hanghatások) időfaktora lesz a meghatározó elemük. A technikai lehetőségek, az energiaátviteli, leginkább elektronikai metódusok, a modern mechanikai és a robottechnikai megoldások megnyitják az utat egy, az alkotó által tervezett és a mű mondandóját kifejező mozgás kifejtésére, illetve annak a mozgáspályának bejárására, amelynek fontos eleme az ütemezés, az elindulás és a megállás, a sebesség, az irányváltás, és a mindezt kísérő akusztikus, illetve auditív megnyilvánulás, a zörejeket, a gépi működést tanúsító, illetve az értelmes emberi beszéd közvetítését szolgáló hanghatás. S. Hegyi Béla eme kompozíciójának különösége, hogy a hagyományos, megmintázott és bronzba öntött szoborművet – a klasszikus portrét, illetve büsztöt – illeszti egy, a mű szellemi és fizikai terét kitágító plasztikai környezetbe – mintegy színpadi térbe –, és avatja egy szobrászati színjáték főszereplőjévé. E környezetnek fontos eleme a szobor domborművekkel gazdagított posztamense, és a kompozíciónak lényeges összetevői azok a felnyitott saktáblamezők is, amelyek olyan csapdáként, illetve akadályokként jelennek meg, amelyek Kempelen munkásságához köthetők, s ugyancsak hagyományos szobrászati kiittelal megvalósított domborművekként, és az al-

tuk feltünező, egykori Kempelen-tanulmányokat dokumentáló tervekként, rajzokként, illetve a helyre utaló csillárrekonstrukció-rekvizitumokkal illeszkednek – utalva arra, hogy a Petőfi Irodalmi Múzeum rekonstrukciója során az épületben elhelyezett csillárok S. Hegyi Béla műhelyében készültek – a tér és az idő ezen bonyolult szövetű együttesébe.

A sakkjáték talányaival, fokozottan a gépesített sakkjáték – talán a számítógépes sakk 18. századi elődjének – szabályaival és rejtelmeivel, játszmáival már önmagában is oly sok minden megeleveníthető és megjeleníthető, s az átvitt értelmű jelentések, a szimbólumok és metaforák tárháza nyitható meg. A legkülönlegesebb lépésformát gyakorló – előre és hátra, valamint oldalt is két és ehhez viszonyítva derékszögben egy mezőt ugró – huszár a fekete-fehér nyolcszor nyolcas táblán az egyik legkiismerhetlenebb, leggazdagabb lépésvariációkat produkáló szereplő: védekező és támadó, látszólag kitérő és valószínűleg fenyegető, egyszerre kiszámítható és kiszámíthatatlan, tétova és nagyon is célirányos fordulatai könnyen azonosíthatók a való élet játszmáival, konfliktusaival, összecsapásaival és kompromisszumaival. Ezeknek a sakk-modellhelyzeteknek és történeteknek átéléséhez, illetve a helyzetek és folyamatok során felmerülő kételyek, kérdések, döntési kényszerek megértéséhez és fókuszálásához segítenek a huszárfigura lépéseket kísérő kommentárjai: a helyzetelemzések, a pozícióértékelések, a megoldandó problémákra adandó válaszlehetőségek mérlegelése. A meditatív, helyzetértékelő megállapítások – előre vagy hátra, sötét vagy világos – a választási lehetőséget, illetve a döntést megkövetelő választási kényszert jelző szöveg felhangzása közben a figura többször hangsúlyozza játékoslétét, de mindvégig tisztázatlan marad: hogy egy bábuserű játékszer, vagy egy tudatosan cselekvő, életre keltett eleven robot, játékos elme szoborteste lépeget a fekete-fehér mezőkön.

Könnyen azt vélhetnénk, hogy az Óbudai Egyetem – és kiemelten az egyetem Mechatronikai és Járműtechnikai Intézetének oktatói és hallgatói – és S. Hegyi Béla szobrász- és iparművész hosszú együttműködésének eredményeként megszületett robot-mobilakusztikus mű a 18. századra hivatkozva a jelenre utal,

Fotó: Török Péter

működésével, lépésvariációival, időben lezajló szobortörténetével, néhány perces akciójával napjaink valóságára vonatkozhat. De végső soron itt nagyobb távlatok, mélyebb, határtalanabb szférák is megnyílnak: a létezés titkainak megközelítésére, a lét transzcendens meghatározottságának kutatására ösztönzi befogadóit az *SHB-Kempelen*. A téma: Kempelen, a sakkautomata, a beszélőgép, és ezek felidézése csak ürügy. Követve a szobor pályáját, első, futó benyomásaink alapján máris messzemenő következtetéseket fogalmazhatunk meg:

semmit se sietess

semmit se késleltess

békélj meg az elindulás vagy a megállás esélyével

add át magad az egyenletes lassú mozgásnak

élj a feltáruló lehetőségekkel

az előre a hátra a jobbra és a balra fordulás

szabadság-kavalkádjával

és ne hagyd hogy elringassanak

és ne hagyd hogy felzaklassanak

a monoton kétségekkel kecsgettető konok szavak

WEHNER TIBOR

művészettörténész

(*SHB-Kempelen. Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, 2018. május 12–13. A mozgató robotot Pinkóczi Szabolcs és Jamrik Bálint, az Óbudai Egyetem hallgatói készítették, a szobor beszédének hangzó része Schubert Gábor munkája.*)

**SHB-Kempelen című
installáció játéktere
a játékosokkal
– balra az alkotó,
jobbra Szokolay Dongó
Balázs szaxofonon
improvizál
a beszélőgép hangjára /
Playing field
of the installation
SHB-Kempelen
with the players.**
Left: the sculptor, right:
Balázs Szokolay Dongó
improvising on his
saxophone on
Kempelen's talking
machine speaking
Petőfi Irodalmi
Múzeum,
Budapest, 2018

Kóistolónyi kollekción

A H6 kortárs ékszerészcsoporth kiállítása a FISE Galériában

Böröcsök Anna:
Parazita /
Anna Böröcsök:
Parasite

2018, rozsdamentes
acél, lézervágás
(Pánczél Kft.),
12x7x4 cm

Fotó: Piti Marcell

► *Tapas de H6* címmel nyílt beszámoló kiállítása hat fiatal és rendkívül motivált ékszertervezőnek, akik a csoport erejében és az együttműködésben látják a szakmai kibontakozás lehetőségét. Böröcsök Anna, Fazekas Veronika, Fekete Fruzszi, Horányi Kinga, Neuzer Zsófia és Tengely Nóra kollaborációja 2017-ben a bukaresti Autor kortársékszer-kiállítás és -vásár alkalmára állt össze, ahol a H6 elnevezést kapták (6 Hungarians). Ez a név annyira megtetszett nekik, hogy azóta is használják. A tervezőcsoport idén tavasszal részt vett a valenciai Melting Point ékszerbiennálén, valamint visszatértek újra az Autor rendezvényére is. A külföldi bemutatók élményeiről és friss tapasztalatairól pedig egy hónappal később Budapesten, a FISE (Fiatal Iparművészek Stúdiója Egyesület) Galériában számoltak be az érdeklődő közönségnek. A

Fazekas Veronika:
Lamella /
Veronika Fazekas:
Lamella

2017, papír, ezüst,
lézervágás
(FabLab Budapest),
esztérgálás,
10x9x3 cm

Fotó: Hegyháti Réla

Fekete Fruzi:
Leaves brooch /
Fruzi Fekete:
Leaves. Brooch
 2017, ezüst, öntés,
 4x4 cm

Neuzer Zsófia: Chaos /
Zsófia Neuzer: Chaos
 2017, szén, öntés,
 20x20x5 cm

tárlaton az ékszerek installálásával is megidéztek a spanyol hangulatot. A kulináris különlegességek, a tapasok felszolgálásának mintájára, poharakra ültetett fehér tányérok, terített asztalokon láthattuk munkáikat. A tervezők nevüket nem tüntették fel külön-külön a tárgyak mellett, ami szintén a koncepció része volt, mivel a külföldi vásárokon és rendezvényeken ők maguk személyesen meséltek kreációikról, így kiírásra nem volt szükség. A budapesti kiállításon az egyes kollekciók beszéltek helyettük. A bemutatón összhangba rendezve, mégis jól láthatóan elkülönült a hat alkotó ékszer-összeállítás – a tárgyakban tükröződött egyedi gondolatviláguk.

Börcsök Anna parazitakollekciójának darabjai egy kísérleti projekt során valósultak meg. A tervező azt vizsgálta, hogy mennyire irányítja az ékszer a viselőjét, aki idomul ezekhez a hangsúlyos fémékekhez.

Fazekas Veronika lamellálpapír tárgyakba esztergált fémkúpokat foglalt. Ez a megszokott eljárások fordított módja. Általában a foglalatok készülnek kü-

lönféle fémekből, itt azonban ezeknek a finom részleteknek a csillogása titokzatosan tűnik ki a papírstruktúrából.

Fekete Fruzsi ékszereinek látványa konkrétan hívja elő az ételekre irányuló asszociációkat. Gombás kollekciója olyan finom és exkluzív sorozat, melyben vattakorongok varrott elemei alkotják a kompozíciókat.

Horányi Kinga különféle kémiai eljárásokat alkalmaz, melyek során alumíniumhabot színez meg. A maratás okozta roncsolás tudatos megőrzésével, a különleges árnyalatok összjátékával légies ékszereket hoz létre.

Neuzer Zsófi tárgyai megjelenésükben ékszerezűek, azonban – mivel mészkőporból és szénből készültek – hordhatatlanok. Porlékonyóságuk miatt nyomot hagynak maguk után. Ezek a jelek a szépség és az elmúlás összefüggéseit idézik meg.

Tengely Nóra kimerevített láncsorokat forraszt le-tisztult, ám határozott formákká. A szemek sorolása,

Tengely Nóra:
Fragmented Movement
/ Nóra Tengely:
Fragmented Movement
2018, ezüst, pala,
forrasztás,
3x11x0,8 cm

Fotó: Tengely Nóra

Fotó: Láng Klára

Horányi Kinga: IKIKI /
Kinga Horányi: IKIKI
2018, fémhab öntvény, 6x6 cm

esése geometrikus alakzatokat vagy rendszerezett kompozíciókat rajzol ki.

A H6 csoport számára a közös munka olyan lelkesítő folyamat, mely rengeteg inspirációt és kibontakozási lehetőséget tartogat. Tevékenységüket nemzetközi szinten is bemutatják, és céljuk, hogy európai ékszertervezőket is megismertessenek a hazai közönséggel. Mindezért lendületes szervezőmunkába kezdtek, és ez év őszén ők szervezik az Ékszerek Éjszakája Budapest programsorozat negyedik alkalmát (szeptember 20–23.). Ahogy az idejé Ekszerek Éjszakájához kapcsolódó pályázati anyagukban is olvasható: programjuk a fiatal hazai ötvösgeneráció aktív bevonásával, a földrajzi határok és az ékszer értelmezési sémájának kibővítésével egy széles körű tervezői réteg megmozgatására tesz kísérletet. A program tartalmaz workshopot, nemzetközi és diákpályázatot, és természetesen számos kiállítást.

SIPOS TÜNDE
művészettörténész

(*Tapas de H6. FISE Galéria, Budapest, 2018. május 15. – június 1.*)

Fél emberöltő a designmisszió jegyében: 15 éves a Design Hét Budapest

► Nemrég inspiráló beszélgetést folytattam kiadvány-szerkesztő kollégámmal arról, hogyan kell helyesen írni a „design” szót, illetve hogy mikor szokja meg a szemünk a Magyar Tudományos Akadémia által a 2015-ös *A magyar helyesírás szabályai*ban javasolt „dizájn” írásmódot.¹ Vajon hány év kell hozzá? 15 év – fél emberöltő – elegendő időnek bizonyult arra, hogy a hazai köztudatban meggyökeresedjen, hogy mi is tulajdonképpen a design?

15 évvel ezelőtt – 2004-ben – rendezték meg első alkalommal a Design Hét Budapest eseménysorozát, azzal a céllal, hogy rámutassanak arra: a design nem pusztán ipari formatervezés, nem csupán a termékeket a fogyasztók számára vonzóvá és eladhatóvá tévő „csomagolás”, hanem sokkal több annál, a mindennapjaink része, tervezett környezetünk. A kezdeményezés egyik gyűjtőpontja az egykori Design Terminál Kht. volt,² élén Pohárnok Mihállyal, míg a

Fotó: Kovács Dávid

A Design Hét Budapest 2010 és 2017 között kiadott programfüzetei. Terv: Vargha Balázs – Nagy Dániel (Stalker Stúdió), 2010–2012; Tábori-Simon José, 2013–2016; Déri Enikő – Demeczky Nóra (de_form), 2017 / Program leaflets of Budapest Design Week, published between 2010 and 2017. Design: Balázs Vargha – Dániel Nagy (Stalker Studio), 2010–2012; José Tábori-Simon, 2013–2016; Enikő Déri – Nóra Demeczky (de_form), 2017

másik a Magyar Formatervezési Tanács, a közvetlen apropó pedig a 2004-ben alapításának 25. évfordulóját ünneplő Magyar Formatervezési Díj. A rendezvényt évről évre egyre bővülő és egyre változatosabb programokkal hirdetik meg, hogy minél szélesebb körben mutathassák be a design életminőséget jobbtó, piaci versenyképességet segítő hatásait, valamint különböző ágait a képzőművészet határterületein mozgó art designtól, a tálalás- és terítéskultúrát is magába foglaló food designon át, a szociálisan elkötelezett inclusive designig. A Design Hét Budapest látogatói eddig olyan kurrens fogalmakat ismerhettek meg, mint a fenntartható fejlődés, az alulról és felülről irányított újrahasznosítás, a kreatívipar vagy éppen a tudatos, odafigyelő életmódot és fogyasztást szorgalmazó slow mozgalmak.

A Design Hét Budapest a programjaiban az állandó események mellett – a Magyar Formatervezési Díj átadása, szakértők által rendezett tematikus nyitókiállítás – minden évben előrukkolt valamilyen újdonsággal – Design Tűrák, Nyitott Stúdiók, Budapest Design Map, a főváros mellett egyre több vidéki helyszín bekapcsolása, meghívott ország vagy országok designkultúrájának bemutatása³ –, hogy minél többféle csatornán tudatosítsa a design társadalmi és gazdasági szerepének fontosságát. A jubileumát ünneplő, ám máig hiánypótló, úttörő kezdeményezést és annak céljait sokban segítené, ha a közeljövőben – nem újabb 15 év múlva – kaphatna egy olyan állandó kiállítóhelyet, ahol a tematikus nyitókiállítást, illetve a Magyar Formatervezési Díj és Design Management Díj tárlatait fixen rendezhetnék meg.

2018-ban október 5. és 19. között, 15 napon át tart majd a rendezvényt sorozat, amely folytatja misszióját a designért, a designról való nyitott gondolkodás elmélyítéséért, mindezt a design eszközeinek segítségével. A fővárosi programokhoz idén Debrecen, Győr, Pécs és Sopron városok csatlakoznak, a vállalkozásfejlesztés mellett fókuszba kerül *Hova tovább?* címmel, iskolabörze keretében a közép- és felsőoktatás kérdése, valamint kiemelt szerepet kap a Kozma-émlékév is.

NOVÁK PIROSKA
design- és művészettéoretikus

Fotó: Friedrich Krisztina

A 12. Design Hét Budapest Home Sweet Home című kiállítása (részlet) / Photo of the exhibition Home Sweet Home mounted at the 12th Budapest Design Week
Iparművészeti Múzeum, Budapest, 2015

Jegyzetek

1. Ezúton is köszönöm a beszélgetést Szegzárdy-Csengery Klárának.
2. A szintén 2004-ben alapított Design Terminál tevékenységét az 1975-ben életre hívott Design Center (Ipari Formatervezési Tájékoztató Központ) működése alapozta meg. 1991-től Design Center Formatervezési Kft. néven működött.
3. 2018-ban Németország lesz a rendezvény kiemelt vendége. Az ország programjainak szervezésében a Design Hét Budapest partnere Németország Budapesti Nagykövetsége és a budapesti Goethe Intézet.

A Design Hét Budapest 2018 eseményeiről – köztük a nyitókiállításról, valamint a Magyar Formatervezési Díj és az idén tízéves Design Management Díj díjazottjairól – várhatóan a 2019-es évfolyam első lapszámában közlünk összefoglalót.

Élő történelem

Iparművészeti feladatok a füzéri vár enteriőrjének helyreállításában

Fotó: Szatmári Zsolt

A füzéri felsővár enteriőre, az ún. Hosszúbolt. Kutatás és terv: Lukács Zsófia. Bútorrekonstrukció: Bács Generál Kft., tárgyrekonstrukció: Smart Info Kft. Építőipari kivitelezés: Laki Épületszobrász Zrt. A kiállítás kurátora: Várkonyi Gábor / Interior of the Upper Castle of Füzér, the so-called Long Vault. Research and design: Zsófia Lukács, furniture reconstruction: Bács Generál Co., object reconstruction: Smart Info Co., building contractor: Laki Construction Co. Ltd., exhibition curator: Gábor Várkonyi

2016

► A zempléni hegyekben magasodó füzéri vár a 16. században élte virágkorát, de legtöbbit a 17. századi mindennapjairól tudunk. Ez időtől kezdve háromezernyolcven évén keresztül pusztultak falai, mígnem a 20. század végén sok-sok szakember negyvenévi kutatómunkájá

és egy község kitartó hite nyomán az épületet rekonstruálták¹. Tették ezt annak érdekében, hogy bemutassák, hogyan működött egy észak-magyarországi vár a mindennapokban.

Míg az építész a vár falainak korhű visszaépítésére

**A füzéri felsővár
enteriőrje, a Nyulak
háza. Kutatás és terv:
Lukács Zsófia. Fal-
festmény-rekonstrukció:
Nemessányi Klára és
Boromisza Péter,
bútorrekonstrukció:
Bács Generál Kft.,
tárgyrekonstrukció:
Smart Info Kft.
A kiállítás kurátora:
Várkonyi Gábor /
Interior of the Upper
Castle of Füzér,
the House of Rabbits.
Research and design:
Zsófia Lukács,
wall-painting
reconstructions: Klára
Nemessányi and Péter
Boromisza, furniture
reconstruction:
Bács Generál Co.,
object reconstruction:
Smart Info Co.,
exhibition curator:
Gábor Várkonyi
2016**

Fotó: Pazirik Informatikai Kft.

koncentrált, a belsőépítész feladata ezúttal nem a művészi téralkotás, hanem az enteriőrök *biteles rekonstrukciója* volt. Egyszerre kutatómunka és intuitív tárgyrekonstrukció: annak bemutatása, hogy hogyan élt a vár népe a 17. században. Ezt a várleltárak (úgynevezett inventáriumok) és egyéb források alapján ismerjük. A leltárak egymást 3–10 évente követve ötvenévnyi időszakot fednek le. Több oldalon keresztül, helyiségről helyiségre haladva veszik számba az egyes szobákat, az abban található tárgyakat, használati eszközöket, a hiányzó ablaküvegektől kezdve a kályhákon, nyoszolyákon át a törött vascsákyáig mindent.

Különleges lehetőség és különös feladat volt ez a belsőépítész számára: a szövegben kódolt valóság dekódolása és életre keltése. A 2005-ös várhelyreállítási koncepció kidolgozásakor lehetőséget láttunk a korból berendezés visszaállítására, ahol a fő cél a látvá-

nyon keresztül történő befogadás lehetőségének megteremtése volt (tablók és magyarázó szövegek kizárásával vagy koncentrált megjelenítésével). Hiszem, hogy a múlt megtapasztalása a jelen világunk, élethelyzetünk pontosabb értékelését is lehetővé teszi, nem csupán szórakoztat. A rekonstrukció egyúttal a régi, kihalófélben levő kézművesmesterségek továbbélését, sok esetben felelevenítését is elősegítette.

Jelenleg a füzéri az ország egyetlen olyan vára, amelynek 17. századi állapota teljes egészében reprezentálható, ahol a terek a pincétől a padlásig rendelkezésre állnak, ahol az inventáriumoknak köszönhetően tökéletesen rekonstruálhatóvá vált a berendezés, ahol megvalósulhatott a korszak magyarországi bútor- és enteriőrművészetének kötöttségektől mentes bemutatása.

Az ebből a korból származó eredeti bútorok és tár-

A füzéri felsővár enteriőrjének, az ún. Hosszúboltnak részlete, festménnyel. Kutatás és terv: Lukács Zsófia.

Festmény: Hlavács Tibor és Tordai Márta, bútorekonstrukció: Bács Generál Kft. Építőipari kivitelezés: Laki Épületszobrász Zrt. A kiállítás kurátora: Várkonyi Gábor / Detail of the interior of the Upper Castle of Füzér, the so-called Long Vault, with a painting. Research and design: Zsófia Lukács, painting: Tibor Hlavács and Márta Tordai, furniture reconstruction: Bács Generál Co., building contractor: Laki Construction Co. Ltd., exhibition curator: Gábor Várkonyi
2016

gyak csak elszórtan, múzeumokban tekinthetők meg, olyan enteriőrszerű helyzetben, amit az adott múzeum gyűjteményi anyaga lehetővé tesz. Itt azonban szükség volt olyan tárgytypusok és tárgykapcsolatok megidézésére is, melyek elpusztultak, eredeti darabokból nem lettek volna „megépíthetőek”.

Alapvető döntés volt, hogy csupa újonnan készített tárggyal rendezzük be a várat: múzeumokban² őrzött eredeti darabok arányait, kialakítását alapul véve számtalan olyan tárgytypust is rekonstruáltunk, melyeket csak ábrázolások, leírások alapján ismerünk. Ilyenek például a ruhatartó rudak, vagy a fogasok. Analógiaként enteriőröket, az adott kor tipikus berendezési módjait ábrázoló korabeli, hazai metszeteket, festményeket használtunk fel. (Az észak-magyarországi vidéki várak jellemző bútortípusait, enteriőrtípusát és tárgytypusát kellett megtalálnunk.) Ugyanígy vetjük számba a textileket, szőnyegeket is, illetve a sok apró használati tárgyat, melyek összegyűjtését és feldolgozását követően állt össze egy-egy várhelyiség rekonstrukciója.

A Füzéren megvalósított bútorok egyike sem másolat, hanem több elemből, részletből „összegyűrt” olyan berendezési tárgy, amelynek kialakítása a lehető legjobban közelíti meg az inventáriumokban rögzített képet. A kiviteli tervek a kiállítási forgatókönyv és pontos eszközlista alapján készültek el. Az egyes tárgyak rekonstrukciójához szinte minden forrást felhasználunk: írott, képi és tárgyi analógiákat, nyelvészeti elemzést, régészeti leleteket. Nemcsak a közeli és távolabbi múzeumok bútoranyagát vizsgáltuk meg,

Fotó: Lukács Zsófia

hanem a korból fellelhető magyar vonatkozású, valamint a hazai bútorművészetre hatással levő német ábrázolásokat is. A legnagyobb feladat magának a leltárnak az értelmezése volt. Gyakran egyszavas meg-

jelölésből kellett a kontextus és analógiák alapján megtalálni a megfelelő előképeket.

Külön odafigyeltünk a készítés technológiájára is. A tervekhez egy technikatörténeti útmutatót is melléeltünk, amely nemcsak a korabeli kézműveseljárásokat ismertette, hanem azok mai eszközökkel való megvalósíthatóságát is, recepteket, felületek analógiáit stb. Maguk a tervek már eleve tartalmazták nemcsak a főbb méreteket, hanem minden szabálytalanság, kívánt esetlegesség, kopottság meghatározását is. A közel egyéves munka nyomán elkészült a több mint száz bútort és tárgy gyártmány szintű terve, közbeszerzésre alkalmas leírása. A bútorok tekintetében az egyes részletmegoldásokhoz és díszítésekhez külön analógiákat kellett találni, hogy a hiányzó részeket helyettesíthessük. Egyéb tárgyak esetében szintén a díszítésnél éltünk módosításokkal. Semmiképpen nem szerettünk volna megtévesztő másolatokat készíteni, ugyanakkor az alkalmazott technikával, a felhasznált anyagokkal volt lehetőségünk a mai előállításra utalni. Sok helyütt jeleztük évszámmal, elrejtett feliratokkal az elkészülés valódi dátumát.

A kiállítás tervezése több iparművészeti ágat érin-

tett: a bútorok mellett ötvöstárgyak, üvegek, festmény, ónedények, kerámiák, cserépkályhák, hímzett textilek, terítők, ruhák, kézi kovácsolt tárgyak, fegyverek, kádármunkák, hangszer, pénzveretek, a falak díszítőfestése és könyvek készültek rekonstrukcióként. Ahol csak lehetett, igyekeztünk az eredeti anya-

Velencei serleg (1530) rekonstrukciója.

Kivitelezés: Hlavács Viktor, James Carcass, Tordai Márta.
Fővállalkozó: Smart Info Kft. / Reconstruction of a Venetian goblet (1530). Manufacturers: Viktor Hlavács, James Carcass, Márta Tordai, main contractor: Smart Info Co.
2016, festett, aranyozott, fúvott üveg, 29 x Ø 19 cm

**Velencei serleg (1530)
rekonstrukciója készül
a műhelyben /
A Venetian goblet
(1530) under
reconstruction
in the studio**

Fotó: Tordai Márta – Hlavács Viktor

Fotó: Tordai Márta – Hlavács Viktor

gokat és technikákat bemutatni. Sok esetben igazi kísérletezés folyt az egyes tárgyak kivitelezése során, több változat is készült, míg a legjobb megoldást megtaláltuk. Sajnos a pályázati rendszer miatt leginkább az idő volt szűkre szabva, ennek ellenére sok helyen sikerült az eredeti elképzelést megvalósítani. Tanulságos, hogy a textilek rekonstrukciója a legidőigénye-

Berakással díszített, lombard típusú padszék rekonstrukciója. Terv: Lukács Zsófia.

Kivitelezés: Bács Generál Kft. / Reconstruction of a 'Lombardian' bench chair with inlays. Design: Zsófia Lukács, manufacturer: Bács Generál Co.

diófa, juharfa berakással, kézzel faragott,
153x119x49 cm

Fotó: Lukács Zsófia

Fotó: Pazirik Informatikai Kft.

Oltárterítő a nábrádi úrasztalterítő (1646) úrihímzéses mintájának felhasználásával (részlet). Terv: Lukács Zsófia. Kivitelezés: Ligeti Zsuzsa / Detail of an altarcloth with aristocratic embroidery, applying motifs from the Communion Table Cloth of Nábrád (1646). Design: Zsófia Lukács, manufacturer: Zsuzsa Ligeti

2016, patyolatbatiszt, vászon, hernyóselyem fonal, kézzel hímzett, a teljes méret: 55x180 cm

sebb – a legtöbb kompromisszumot itt kellett kötni. A korabeli teljesen kézműipari technológia (a szálak festésétől kezdve a kézi szövésen, csomózáson át, vagy maga a hímzés) ma idő vagy tudás hiányában sokszor megfizethetetlen. Nehezebbre esett az asztalosoknak is levetkőzniük az iskolában oktatott gépi precizitást és tökéletességre törekvést, és elhinni, hogy nem „elrontani” kell a síkot és derékszöveget, hanem szabadkézzel a lehető legjobban megközelíteni azt. Igyekeztünk mindenhol a lehető legkiválóbb kivitelező szakembert megtalálni.³ Szerencsére egyre többen vannak, akiknek gyakorlatuk van műemléki rekonstrukciókban, történelmi kézművestechnikák használatában, sőt, anyag- és technikatörténeti kutatásokat is végeznek sokszor saját kedvtelésükre, illetve van, aki oktatja is mindezt. Ezt a tudásukat most már nemcsak az „élő történelmet” megidéző hagyományörző csoportokban, hanem mint Füüzéren is – műemlék-helyreállítások terén is kamatoztathatják. Elmondható, hogy minden egyes tárgy és feladat kihívás elé állítja a tervezőt és az alkotót is, a kutatás és az alkotás folyamata új ismeretekkel gazdagítja iparművészeti tudásunkat.

LUKÁCS ZSÓFIA
belsőépítész

Jegyzetek

1. A várat Feld István, Juan Cabello, Simon Zoltán és Gál Viktor régészek kutatták, a váreltárakat és urbáriumokat Feld István, Simon Zoltán, Várkonyi Gábor és Lukács Zsófia

dolgozták fel, az elméleti rekonstrukciót Szekér György, Mehrl Nándor, Kelemen Bálint, Buzás Gergely készítette, az építészeti rekonstrukciókat Oltai Péter (1994–2006) és a Hadas Építész Mérnöki Művészeti Kft. Rudolf Mihály vezetésével végezte.

2. Legjelentősebbek: a budapesti Magyar Nemzeti Múzeum és az Iparművészeti Múzeum, a sárospataki, sárvári, vöröskői, kolozsvári vármúzeumok.
3. A kerámiamásolatokat Véninger Péter, az öltözőek rekonstrukcióját Zay Orsolya, az ötvöstárgyakét Lengyel Boglárka és Tordai Márta készítette. Az üveg- és festményrekonstrukciót Hlavács Viktor, a díszítőfestést Balogh Zsófia alkotta.

Metéltmázás kancsó rekonstrukciója 16. századi füzéri töredékek alapján. Kivitelezés: Véninger Péter. Fővállalkozó: Smart Info Kft. / Incised glazed jug reconstructed on the basis of 16th-century fragments found at Füüzér. Manufacturer: Péter Véninger, main contractor: Smart Info Co. 2015, magasság: 30 cm

Fotó: Oláh Zoltán / Smart Info Kft.

Öntál rekonstrukciója a beszercei öntál (1631) mintájának felhasználásával (részlet). Kivitelezés: Tordai Márta és Hlavács Viktor / Detail of the reconstruction of a pewter bowl with motifs from the Pewter Bowl of Beszterce (1631).

Manufacturers: Márta Tordai and Viktor Hlavács

2015, öntött, vésett, patinázott, a teljes méret: Ø 32 cm

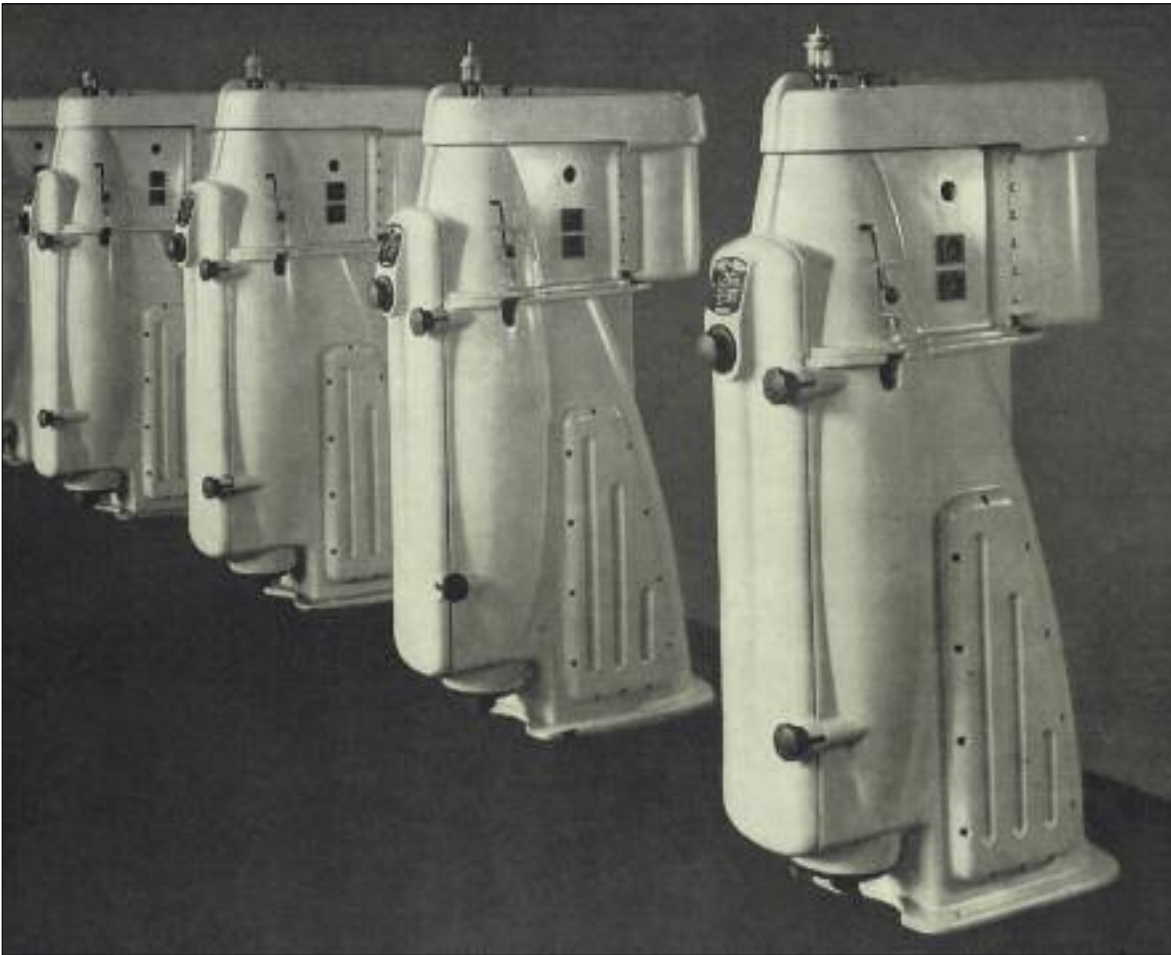
Fotó: Tordai Márta – Hlavács Viktor

Gugyerás Géza 100

Az ékszertervezéstől a szerszámgépipari formatervezésig

► Ebben az évben lenne százéves az első világháború végén született Gugyerás Géza iparművész, ipari formatervező. Nevét és tevékenységét nagyrészt a feledés pora takarja közel ötven éve. Ez az időszak azonban már arra is elég, hogy elfogulatlanabban közelítsünk korához és teljesítményéhez, és végül ne csak megtisztítsuk a feledés porától, de meg is őrizzük

legjobb eredményeit. Munkái publikusan csupán néhány igényesen komponált fekete-fehér fotó révén maradtak fenn egy, a hatvanas évek elején kiadott szakterületi dokumentumkötetben.¹ Neve nem található meg a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesülete és annak jogelődje, a Művészeti Alap nyilvántartási könyveiben, és munkái nem szerepelnek múzeumi

Fotó: Iparművészeti Tanács archívuma

**Gugyerás Géza:
FC-100 típusú
szupercentrifugák /
Géza Gugyerás:
FC-100 super
centrifuges
1959 (?)**

Gugyerás Géza:
Szikraköszörűgép, terv /
Géza Gugyerás:
Spark grinder. Design
1959 (Illés Csaba
– I. Cs. – tulajdona)

nyilvántartásban sem. Az Iparművészeti Tanács Titkárságának dokumentációjában sem maradt fenn bővebb információ vele kapcsolatban, csak egy későbbi ipari formatervezési kiállítás (Miskolc, 1968) résztvevőinek névsorában említik még a nevét.² Az egykori vállalat pedig, amelynek keretében alkotta legjobb műveit, maga is a múlt emlékei közé tartozik. Csak kutatásaim során került elő előbb tervezőutódja, majd a családja által megőrzött töredékes terv- és fotóanyag,³ amelynek alapján fontossá vált eredményeinek számbavétele kulturális örökségünk számára.

Gugyerás Géza Budapesten született 1918. október 9-én. Apja Gugyerás Gyula nyugalmazott MÁV-fő-

művezető volt, lakásaként Budapest X., Diósgyőr utca 21. szerepel az *Orsz. Magyar Kir. Iparművészeti Iskola 1935–36. évi Anyakönyvében*.⁴ Ebben az évben iratkozott be ugyanis az ötvösség-zománcozás szakra, négy polgári után, ami általános volt ez idő tájt az Iparművészeti Iskolában. Tanulmányi eredményei változóak voltak, a gyakorlatiak jobbak, az elméletiek gyengébbek. A korszak jól ismert tanárai oktatták: az alapozó első év után a másodikban Domanovszky Endre festőművész és Pál Lajos ötvösművész, a harmadik – utolsó – évben Simay Imre szobrász- és festőművész, Csajka István ötvösművész, művészettörténeti előadója pedig Kampis Antal volt. Tanulmányai során

sokat hiányzott, amibe minden bizonnyal belejártak ifjúkora nehéz életkörülményei, mivel sokszor dolgoznia kellett a tanulás mellett vagy helyett. Végbizonyítványát 566/1940. számon kapta meg 1940. november 30-án.⁵ Korai munkásságából csupán a Belvárosi ferences templomba került mestermunkájáról tudunk – a családja által megőrzött néhány, ceruzával rajzolt, kisebb, art decós formavilágú tárgyvázlata (dobozok, gyertyatartó és ékszerek) mellett.⁶ És itt meg is szakad pályaképe mintegy másfél évtizedre: a

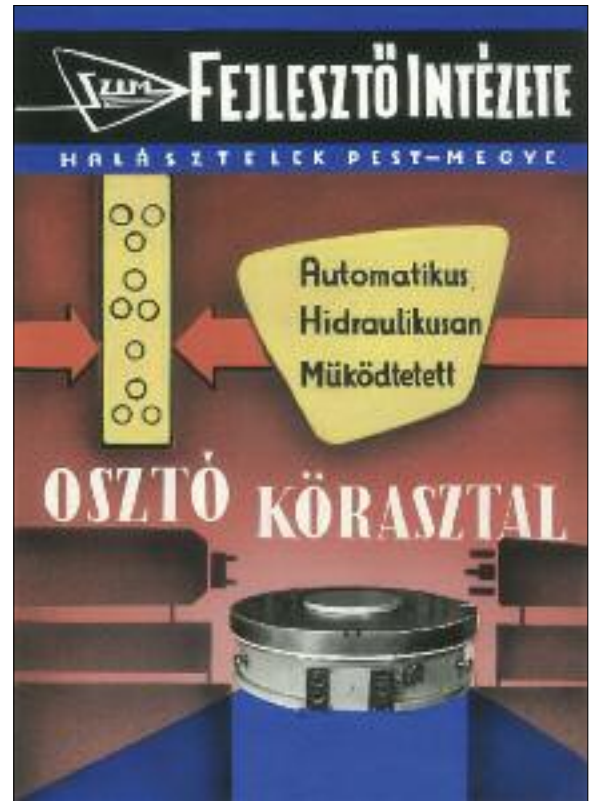
második világháború alatti, majd az azt követő újjáépítés idejére; sőt a hidegháborús évek végéig. Tevékenységéről csak az erőltetett iparosítás korszakát követően olvashatunk – mégpedig a magyar ipari formatervezés legújabb eredményeiről szóló híradásban. Az ekkor már kétgyermekes ötvös pályamódosítását a megélhetésért folytatott küzdelem szorítása és személyes érdeklődése minden bizonnyal együtt eredményezte. Munkássága szempontjából ítélve – a javára.

Az 1954-ben létesített és 1955-től működő Ipar-

Gugyerás Géza:
Szikraköszörűgép, terv /
Géza Gugyerás:
Spark grinder. Design
 1960
 (I. Cs. tulajdona)

művészeti Tanács által kiadott, a korszak új nagyipari kultúrájának sikereit bemutató *Ipari művészet* című albumban találkozunk Gugyerás Géza munkáival először.⁷ Ismert, hogy az Amerikai Egyesült Államokban már a harmincas évektől szerszámgéptervezéssel is foglalkoztak az úgynevezett tanácsadó, *consultant designers* az élesedő piaci verseny hatására. Régióink fejlett cseh iparában, a kitűnő cseh szobrász, Vincenc Makovský 1941–1942-ben először kapott ilyen jellegű megbízást.⁸ Magyarországon azonban a háború előtti hasonló lépésről nem tudunk. Így az 1950-ben, Halásztelken létesült Szerszámgépipari Művek Fejlesztő Intézete és Gugyerás Géza összetalálkozása szaktörténeti jelentőségű nemcsak idejével, de minőségi hozadékaival is. Pontosan nem mondható meg, hogy mit és mennyit tervezett a nevével jegyzett munkákból, de gépei öntvényházának magas színvonalú megformálása mai szemmel is szembeütő. Korai gépei nemcsak megfeleleltek a szerszámtervezés műszaki-technológiai, öntési kívánalmainak és a pontosan körülírt használati igényeknek, de karakteres formáikkal az organikus-szobrászi formatervezési irányzat legjobb nemzetközi szerszámgép példáihoz mérhetőek.⁹

Éppen ezért jelentős az a mappa, amit Illés Csaba gépészmérnök, ipari formatervező művész – aki utódja volt a vállalatnál – gondosan megőrizte a hatvanas évekből.¹⁰ Ebben nemcsak eredeti – több esetben szignált és datált – terméktervei találhatók, de egyéb, a tervezővállalat részére készített grafikái is az emb-

Gugyerás Géza: Borítóterv osztó körasztallal / Géza Gugyerás: Cover design with rotary table with dividing plate
1959 (I. Cs. tulajdona)

Gugyerás Géza:
Vállalati logó, terv / Géza Gugyerás:
Company logo. Design
1960 körül
(I. Cs. tulajdona)

lémáktól a kiadványborítókig; nem szólva termékterveinek színes távlati képeiről. Mindezek a műves, technikailag ma is elismerést érdemlő tervlapok Gugyerás formafelfogásának időbeni változásáról is világosan beszélnek, az ötvenes évek végi öntéstechnológiától, szobrászi felfogástól a korszellem változását korán követő, kiszögletesedett lemezburkolatú termékfelfogalmazások felé. Különféle műszerek, esztergák, köszörűk és fűrőgépek tervei sorjáznak a mappában, egyben azt is mutatva, hogy mit jelentett vállalati ipari formatervezőnek – általánosan használt angol nevén *staff designer*nek – lenni a 20. század öt-

venes-hatvanas évtizedeiben Magyarországon. A terméktervezés mellett a vállalatok grafikus szerepkörében is helyt kellett állniuk. Bár ez egyes vonatkozásaiban Peter Behrensnek az első világháború előtt az AEG vállalat számára végzett tevékenységét idézi,¹¹ de nemcsak a mintegy fél évszázadnyi idő választja el őket egymástól, hanem a környezet minősége is.

Gugyerás Géza egy politikailag és gazdaságilag egyaránt drámai és súlyos korszakban lett a szerszámgép-formatervezés úttörője Magyarországon. Mindazon-

által ne feledjük, hogy az erőltetett iparosítás idején – 1949-ben – kezdte meg oktatói munkásságát Dózsa-Farkas András szobrászművész¹² is a Magyar Iparművészeti Főiskolán, és indította el a következő évben a szerszám- és gépipari formatervező szakos hallgatók képzését. Ez időtől teljesedett ki Bozzay Dezső sokirányú termékforma-tervezői pályája, mellette munkatársa, Kovács Mihály tevékenysége is.¹³ 1955-ben pedig, az Iparművészeti Tanács működésének kezdetekor, már diplomázott a szerszám- és gépipari for-

Gugyerás Géza:
Síkköszörűgép, terv /
Géza Gugyerás:
Surface grinder. Design
1969
(I. Cs. tulajdona)

Gugyerás Géza:
Optikai köszörű, terv /
Géza Gugyerás:
Optical grinder. Design
 1961
 (I. Cs. tulajdona)

matervező szakos hallgatók első évfolyama a Magyar Iparművészeti Főiskolán – világvizonylatban is korán. Ebből az ötfős csapattól a pályán egyedül megmaradó és jelentőset alkotó, korai sikereit éppen a szerszám-géptervezés területén arató Németh Aladárnak, majd társainak munkássága azonban már újabb korszaknak a kezdete: az iparvállalati tervezők mellett a külsősök – a korábban angol nevén említett *consultant industrial designerek* – nagyobb számú megjelenésének és szélesebb körű sikereinek.¹⁴ Gugyerás Géza e folyamat kezdeményezői közé tartozik ötvenes évekbeli eredményeivel, aki rövid élete ellenére aktív résztvevője

lett az ipari formatervezés hatvanas évekbeli felvirágoztatásának.

Gugyerás Géza ifjúkorát a szegénység, felnőtt életének felét előbb a második világháború, majd az azt követő megpróbáltatások tették ki, amiket az ötvenes évek végétől elnyert kisebb szakmai elismerései sem feledtethettek teljesen. Alig múlt ötvenéves, amikor 1970. április 8-án meghalt. Abban a mintegy másfél évtizedben azonban, annak is különösen az első felében, amit ismerünk, olyan munkái és eredményei születtek, amelyek méltók az emlékezésre és a megőrzésre.

ERNYEY GYULA
designtörténész

Jegyzetek

1. *Ipari művészet. Szépség – célszerűség – gazdaságosság.* Szerk. Muraközy Tamásné. Iparművészeti Tanács, Budapest, 1960.
2. Szőnyeg-Szegvári Eszternek, a Képző- és Iparművészeti Lektorátus, benne az Iparművészeti Tanács anyaga gyűjteménykezelőjének (Magyar Nemzeti Galéria) szíves szóbeli közlése. A Gugyerás Géza családja által az ötvenes-hatvanas évekből megőrzött fotók azonosítása és időbeni pontosítása még feldolgozásra vár.
3. Illés Csaba és dr. Oszvald Gyuláné, szül. Gugyerás Erika tulajdonában, akiknek ezúton is köszönöm segítségüket.
4. Moholy-Nagy Művészeti Egyetem Levéltára.
5. Uo.
6. A tervezőről szóló személyes információkért leányának, Gugyerás Erikának tartozom köszönettel.
7. L.: 1. jegyzet.
8. Ernyey Gyula: *Design 1750–2010.* Ráday Könyvesház, Budapest, 2011, 101–111., továbbá Josef Raban: *Zdeněk Kovař.* NČSVU, Praha, 1963.
9. Vö. Josef Raban: i. m. és *Célszerűség és szépség. Csehszlovák ipari forma kiállítás.* Kiáll. kat. Múcsarnok, Budapest, 1960.
10. Illés Csaba az egész szakterület elismerését érdemelte ki azáltal, hogy közel fél évszázadon át megővta elődje hagyatékát, és magam is hálás vagyok segítségéért.
11. Ernyey Gyula: i. m. 54–58.
12. Vadas József: A design honosítása. In: *DFF – Design Felső Fokon. Ipari formatervező-képzés a Magyar Iparművészeti Egyetemen 1950–2005.* Szerk. uő. Magyar Iparművészeti Egyetem, Budapest, 2005, 11–19.
13. Ernyey Gyula: *Bozzay Dezső (1912–1974) és pályatársai.* FUGÁ Budapesti Építészeti Központ, Budapest, 2016, továbbá Karmazsin László: Kovács Mihály. *Ipari Művészet,* 1969, 3. sz.
14. Vadas József: *Németh Aladár.* Scolar, Budapest, 2009.

A képanyagot a cikk szerzője bocsátotta rendelkezésünkre.

A zseni és a tehetség

Charles Rennie Mackintosh (1868–1928)
születésének 150. évfordulójára emlékezünk

► Glasgow városában idén októberben immár hetedik alkalommal rendezik meg a Mackintosh Fesztivált, amelynek keretében városi sétákkal, kiállításokkal és kerekasztal-beszélgetésekkel várják a Mackintosh-ragongókat. Sőt, mivel idén ünnepeljük a művész születésének 150. évfordulóját, egész évben tematikus

Charles Rennie Mackintosh: Fritillaria, Walberswick
(kockásliliom – botanikai tanulmány) /
Charles Rennie Mackintosh: Fritillaria, Walberswick
(snake's head fritillary – botanical study)
1915, akvarell, szignált (reprodukció)

Fotó: Baldavári Eszter

programokat szerveznek a látogatóknak, a Willow Tea Room épületét pedig nemcsak felújították a Sauchiehall Streeten, de látogatóközpontot hoztak létre¹ benne, Charles Rennie Mackintosh emléke előtt tisztelegve, aki 1868. június 7-én született Glasgow-ban.

Tizenhat éves korában már építőmunkásként dolgozott John Hutchisonnál, mellette esti iskolában tanult rajzolni a glasgow-i művészeti iskolában (Glasgow School of Art), ahol Francis Henry Newbery igazgató révén ismerte meg a tehetséges Macdonald nővéreket, Margaretet és Francest. Öt évvel később, 1889-ben Hutchison ösztöndíjával a neves glasgow-i építészpáros, John Honeyman és John Keppie (Honeyman & Keppie) irodájában helyezkedett el rajzolóként. Elnyerte az Alexander Thomson utazóhallgatói ösztöndíjat, amelynek segítségével jutott el Itáliába. A Macdonald nővérekkel való közös munka során társult hozzájuk Mackintosh barátja, Herbert

Charles Rennie Mackintosh: Hill House, Walter Blackie könyvkiadó háza, Helensburgh / Charles Rennie Mackintosh: Hill House, designed for the publisher Walter Blackie, Helensburgh
1902–1904

MacNair is, és *A négyek (The Four)* néven alapítottak munkacsoportot. 1897-ben a *The Studio* magazin is bemutatta szokatlan alkotásaikat,² így a kontinensen is ismertséget szereztek, s a korabeli kritikusok a „*furcsa iskola*” néven emlegették a későbbi házaspárokat.³

Mackintosh első megrendelője a glasgow-i befolyásos hölgy, Miss Catherine Cranston volt, aki rossz szemmel nézte, hogy a helyi üzletemberek és tisztviselők a kocsmákban töltik szabadidejüket, ezért megbízta Mackintosht, hogy rendezze be a városközpont különböző pontjain levő teaházait, melyek *Willow Tea Room*ként⁴ váltak ismertté. Mackintosh első teaházi megbízása a Buchanan Streeten volt 1896-ban, majd két évvel később az Argyle Streeten. Itt jelentek meg először ikonikus, magas támlás székei ovális „dicsfényel” a támla végén. 1900-ban aztán az Ingram Street-i teaházat is újratervezhette a művész, így született meg a *Fehér ebédlő*, s itt készült el *Mulatozás* című gipszstukkója, a szemközti falon pedig Margaret

Macdonald *Május királynője* című díszitményei, amelyek bújtatott szexuális jelentést hordoznak, és amelyekről Edwin Lutyens építész így nyilatkozott ottjártakor: „[...] *csodálatos, egy kicsit vulgáris és egész picit túlzó*”.⁵ A műveszpár itt alkalmazott először zsákvásonra készült stukkót, a virágba és ékszerekbe öltöztetett női alakok zsinórral, üveggyöngyökkel, selyemfonállal és önlevelekkel voltak díszítve.⁶

Mackintosh 1911-ben készítette a kerengőt, melynek dongaboltozatát viasszal kezelt fával borította és piros, kék és zöld fektetett rombuszmintával díszítette, ahogyan az akkoriban elkészült művészeti iskola könyvtárát is. Francis Newbery tanácsára a School of Art tervpályázatára egészen különleges, mindenfajta historizálástól mentes pályaművet készített, amely 1897 és 1909 között épült fel, és a századfordulás építészet ikonikus darabjává vált.⁷

1903-ban tervezte az utolsó teaházat a Sauchiehall Street 217. szám alatt, ennek homlokzatát is átalakí-

**House for an Art Lover,
Glasgow.
Épült: Charles Rennie
Mackintosh terve
alapján / House for
an Art Lover, Glasgow.
Built after designs
by Charles Rennie
Mackintosh
1899–1996
(terv: 1901)**

Fotó: Baldavári Eszter

Fotó: Baldaári Eszter

totta Mackintosh a Honeyman & Keppie iroda közreműködésével. Az ezüst, fehér és rózsaszín kompozíciókkal díszített szalont 1905-ben a *The Studio*⁸ és a *Dekorative Kunst*⁹ is bemutatta.

Mackintosh 1901-ben vált igazán elismertté, miután megnyerte az *Art Lover's House* nemzetközi pályázatot, a beadott vázlatok formái 1903-ban az edinburgh-i könyvkiadó, Walter Blackie számára épült helensburgh-i *Hill House*-ban váltak érettebbé.¹⁰

Mackintosh formavilága a bécsi Secession nyolcadik, 1900-as kiállítása alkalmával talált a legnagyobb visszhangra, sőt talán őt is inspirálták az osztrák művészek, hiszen a Josef Hoffmann műveire jellemző geometrikus formák később tetten érhetők a skót építész alkotásain is.¹¹ Az 1902-es torinói nemzetközi iparművészeti kiállítás után – amelyet Spiegel Frigyes mutatott be a *Magyar Iparművészet*-ben, ahol többek

között méltatta Mackintosh egyik kedvelt motívumát, amelyet a szerző „»harcaszájalakúan« fölkunyorodónak” nevez¹² – a budapesti Iparművészeti Múzeum is szerette volna bemutatni Mackintosh alkotásait, ám ismeretlen okok miatt erre nem került sor.

Mackintoshnak a formavilága mellett a színhasználata is egyedi: az alapszín általában tiszta fehér vagy szürke, a díszítéshez pedig bíborvöröset, kékesibolyát és aranyat, valamint élénkzöldet alkalmaz. A művész életében és munkásságában egyaránt nagy szerepet játszott felesége, Margaret Macdonald. Egy 1927-ben neki címzett levélben írja: „[...] ne felejtse el, hogy minden építészeti alkotásom érdeme fele részben a tiéd, ha nem háromnegyed részben.” Margaret nem csak iparművészeti munkáival nyugtázta le férjét, múzsája is volt, s Mackintosh olyannyira csodálta őt, hogy ezt nyilatkozta egyszer: „Margaret az, aki géniusz, én csupán tehetségem vagyok”.¹³

BALDAVÁRI ESZTER
művészettörténész–muzeológus

Mackintosh House – Charles Rennie Mackintosh és felesége otthona 1906–1914 között (ma emlékház), Glasgow / Mackintosh House – home of Charles Rennie Mackintosh and his wife between 1906–1914 (now Mackintosh memorial house), Glasgow

Jegyzetek

1. A látogatóközpontot a művész születésnapján, június 7-én nyitották meg.
2. Gleeson White: Some Glasgow Designers and Their Work. *The Studio*, 11 (1897), 86–100.
3. Mackintosh – akit a glasgow-iak csak Toshiként emlegetnek – Margaretet vette feleségül, MacNair pedig Franceset.
4. A Mackintoshsal foglalkozó skót szakirodalom így különbözteti meg a teázókat: Buchanan Street Tea Room (1896), Argyle Street Tea Room (1898), Ingram Street Tea Room (1900), Sauchiehall Street Tea Room (1903–1904).
5. John McKeen – Colin Baxter: *Charles Rennie Mackintosh. Architect, Artist, Icon*. Lomond Books, Broxburn, 2012, 74.
6. Uo. 75.
7. 2014 májusában a nyugati szárny egy, az iskolában őrizetlenül hagyott művészeti installáció miatt leégett, a felújítás alatt álló épületben 2018 júniusában újabb tűzvész pusztított.
8. [N. n.] *The Studio*, 34/145 (1905), 81.
9. [N. n.] *Dekorative Kunst*, 8 (1905), 274.
10. A pályázatot a német designmagazin, a *Zeitschrift für Innendekoration* hirdette meg *Haus eines Kunstfreundes* címen.
11. John Knight: Mackintosh és kora. In: *Műemléki belső terek. Az Egri Nyári Egyetem előadásai 1991*. Eger, 1991, 36.
12. Spiegel Frigyes: Brit iparművészet Budapesten. *Magyar Iparművészet*, V. évf. 3. sz. (1902. május), 97–106.
13. Charlotte Rostek – Lorna Hepburn – Gavin Smith – Lindsay Mackinlay: *The Hill House*. The National Trust for Scotland, Edinburgh, 2012, 6.

Gulden – Hubay – Richter 120

A Herendi Porcelángyár Rt. sikeres vezetői generációja

Festők a porcelángyár műhelyében Herenden, az 1920-as években / Painters in the studio of the porcelain manufactory at Herend in the 1920s

archív fotó (Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára, Veszprém)

► Idén 120 éve született a világhírű Herendi Porcelánmanufaktúra két világháború közötti időszakának – 1923 és 1948 között Herendi Porcelángyár Rt. – három meghatározó alakja: Gulden Gyula, Hubay Cebrián Andor és ifjabb Richter Aladár.

Gulden Gyula a két világháború közötti időszakban vállalatvezető volt, Hubay és Richter pedig a vállalat művészeti igazgatói.

Gulden és Hubay emellett gyermekkoruk óta jó barátok is voltak. Guldenre szinte családtagként tekintett a híres zeneszerző, Hubay Jenő családja.

Hubay Cebrián Andor képzőművészetet, míg Gulden Gyula jogot tanult, majd utóbbi elvégezte a kereskedelmi akadémiát is. Az első világháborút követően mindketten visszatértek Budapestre, majd a Tanácsköztársaság hónapjai alatt éppen Herenden találtak menedéket. Gulden Gyula 1923-ban került a frissen részvénytársasággá alakult Herendi Porcelángyárhoz,

ahol előbb kereskedelmi, azután ügyvezető igazgató lett. 1941-re megfontolt és céltudatos munkával a részvények többségét is megszerezte.

Hubay Cebrián Andor képzőművészeti alkotótevékenysége mellett már ifjúkorától élénk szakmai és közéleti tevékenységet folytatott. 1932-ben például a nagy múltú Nemzeti Szalon ügyvezető igazgatójává választották. 1934-ben a Herendi Porcelángyár Rt. igazgatósági tagja, két évvel később a vállalat művészeti vezetője, majd 1943-ban alelnöke lett. Művészeti vezetése alatt szinte minden rangosabb nemzetközi tárlaton, kiállításon jelen volt Herend.

A márka népszerűsítésében ugyanacsak fontos szerep jutott kortársuknak, ifjabb Richter Aladárnak is, aki 1939-ben igazgatósági tag, majd három évvel később művészeti tanácsadó lett. Richter szintén Budapesten született, 1920 és 1925 között a budapesti Iparművészeti Iskola grafika szakán tanult. Később a Magyar Iparművészek Országos Egyesületében és az Országos Magyar Iparművészeti Társulatban is tevékenykedett.

Az 1930-as évek közepére egy olyan jó felkészült, ségű és kiváló kapcsolatokkal rendelkező szakmai vezetőség állt össze Herenden, amely minden feltételt biztosított az alkotáshoz és a porcelántárgyak értékesítéséhez.

A háború kitörése a porcelángyár működését is befolyásolta, az értékesítési piacok fokozatosan Németországba, Olaszországba és a semleges államokba tevődtek át.

Gulden Gyula mint tiszteletbeli portugál alkonzul 1944. október 29-től december 8-ig vezette a budapesti követséget. Ekkor a portugál védettek Svájcba való kiutaztatása érdekében Genfbe ment, és Magyarország már soha nem tért vissza.

Hubay Cebrián Andor a háború alatt nagyrészt Budapesten és a Losonc melletti családi birtokon tartózkodott, hármuk közül egyedül Richter Aladár töltött több hónapot otthonától távol.

Az 1945 tavaszától berendezkedő kommunista hatalom nyugat-európai diplomáciai és üzleti kapcsolataik miatt gyanúsnak tartotta a Herendi Porcelángyár vezetőit. Herend 1948 márciusában történt államosításáig Gulden Svájcból irányította a cég exporttevékenységét, míg az ügyvezetői feladatokat Budapesten Hubay látta el. Hubayt 1947 márciusában letartóztatták, majd néhány napig a hírhedt Andrassy út 60.-ban tartották fogva. Valutaüzérkedés vádjával indult ellene eljárás, ám az elsőfokú tárgyaláson felmentették. Az egyre veszélyesebb belpolitikai helyzet miatt

Fotó: Czifik András

Fotó: Czifik András

a Hubay család végül 1948-ban elhagyta Magyarországot. Előbb Norvégiába költöztek, majd 1951-ben Portugáliában telepedtek le. A családfő a Vista Alegre Porcelángyár művészeti vezetője lett, nevéhez számos új minta és motívum kötődött.

Richter Aladár háború utáni életútjával kapcsolatban annyi bizonyos, hogy 1945 őszén már nem állt alkalmazásban. Néhány évvel később, 1950 novemberében Budapesten hunyt el.

Herend majd kétszáz éves történetének talán leg-sikeresebb korszaka a két világháború közötti évtizedekre esik. E siker mögött nemcsak remek tervezők és ügyes kezű gyári munkások, hanem – mai szóhasználatnál elve – kiváló kapcsolatokkal rendelkező menedzserek, vállalatvezetők is álltak. Nevüket és szerepüket legalább egy-egy évforduló kapcsán érdemes, sőt fontos felidézni.

SZŰTS ISTVÁN GERGELY
történész-levéltáros

Csikós.
Terv: ifj. Vastagh György. Kivitelezés: Herendi Porcelángyár / Horseherd. Design György Vastagh, Jr. Manufacturer: Herend Porcelain Manufactory
1930-as évek, porcelán (Herendi Porcelánművészeti Múzeum, Herend)

←
Pengéjét vizsgáló huszár.
Terv: Kisfaludi Strobl Zsigmond. Kivitelezés: Herendi Porcelángyár / Hussar Examining His Sword. Design: Zsigmond Kisfaludi Strobl. Manufacturer: Herend Porcelain Manufactory
1930-as évek, porcelán (Herendi Porcelánművészeti Múzeum, Herend)

A paradicsomkert ösvényei

Szilvitzky Margit (1931–2018)

textil- és képzőművész emlékezete

Fotós: Sulyok Miliós

► „a jelenidő vitrinében égek!”

A *Van Gogh* című Pilinszky-versnek ezt a sorát juttatja eszünkbe Szilvitzky Margit életműve: pályája mindvégig a jelen vonzásában haladt, az volt legfőbb mozgatója, annak kérdéseire kereste a választ. „Folyamatos jelen” – ahogyan könyvének címe mondja (Szilvitzky Margit: *Folyamatos jelen. Műfajok, művek, kommentárok*. Balassi Kiadó, 2007).

Amikor 1968-ban az Ernst Múzeumban megnyílt a *Textil falikép '68* kiállítás, és a néző szembetalálkozott Szilvitzky Margit *Tavaszi* című munkájával, egyszerűen nyilvánvaló lett, hogy a paradicsomkert küszöbén áll: a textilművészet új korszakának kapujában. A kompozíció hímfestés-rajza, dekoratív formáinak üde játékosága, anyagainak árnyéktalan tisztasága meglepő erővel hatott: a szabadság enyhe fuvallata lebegett a formák fölött. Nem véletlenül: hosszú évek divattervezői munkája után Szilvitzky ekkor tette meg az első lépést, hogy túllépjen az alkalmazott művészet területén az önálló textilkép felé. Nem magányosan kellett erre az útra kanyarodnia, generációjából sokakban – Szenes Zsuzsa, Solti Gizella, Szabó Marianne, Attalai Gábor és mások – élt a vágy, hogy a textilt kiszabadítsák műfaji korlátai közül, és hogy korábban ismeretlen területeket hódítsanak meg saját munkájuk és a magyar textil számára. Hogy a következő esztendőkből kitarultak a magányos műtermek ajtajai, és ontani kezdték az ötletektől sziporkázó, merész és minden kötöttségtől megszabadult műveket, az csakis ennek a nagy textiles nemzedéknek köszönhető. Szilvitzky a paradicsomkert egyik megteremtője és tevékeny alakítója volt, és számára is meghatározónak bizonyultak az úgynevezett aranykor esztendői.

Szilvitzky Margit: Ecsetvázlatok a főiskolai évekből / Margit Szilvitzky: Brush sketches from undergraduate years 1952 körül

Szilvitzky Margit: Kék relief / Margit Szilvitzky: Blue relief

1971, gyárt, festett kendervászon, 130x180x50 cm

A történelem tanulsága szerint az ilyen művészeti aranykorok előbb-utóbb véget szoktak érni. A nyolcvanas évek második felétől megint megcsodálhattuk Szilvitzky érzékenységét és bátorságát, amellyel egyszerre óvatosan és merészen át tudott lépni a festészet terrénumára, hogy képalkotó erejének teljében új lehetőségeket teremtsen a maga számára.

Érzékenysége bölcsességgel, nagy formátumú munkáinak szókimondó élessége szelídséggel, tudatossága olykor – főleg kezdetben – a részletek szórakoztató bájával párosult. Későbbi műveiben tartózkodó volt

Szilvitzky Margit: Tavasz / Margit Szilvitzky: Spring

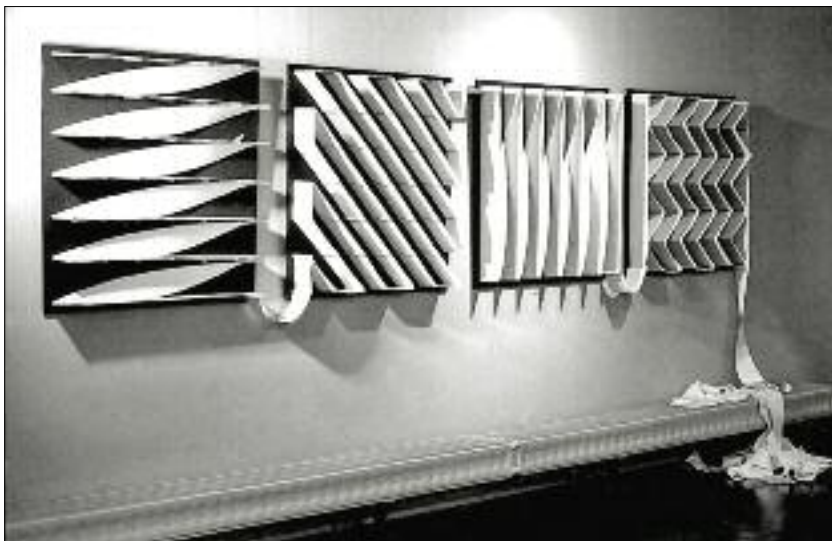
1968, natúr és festett lenvászon, varrott vegyes technika, 96x180 cm

Fotó: Lelkes László

Fotó: Sulyok Miki

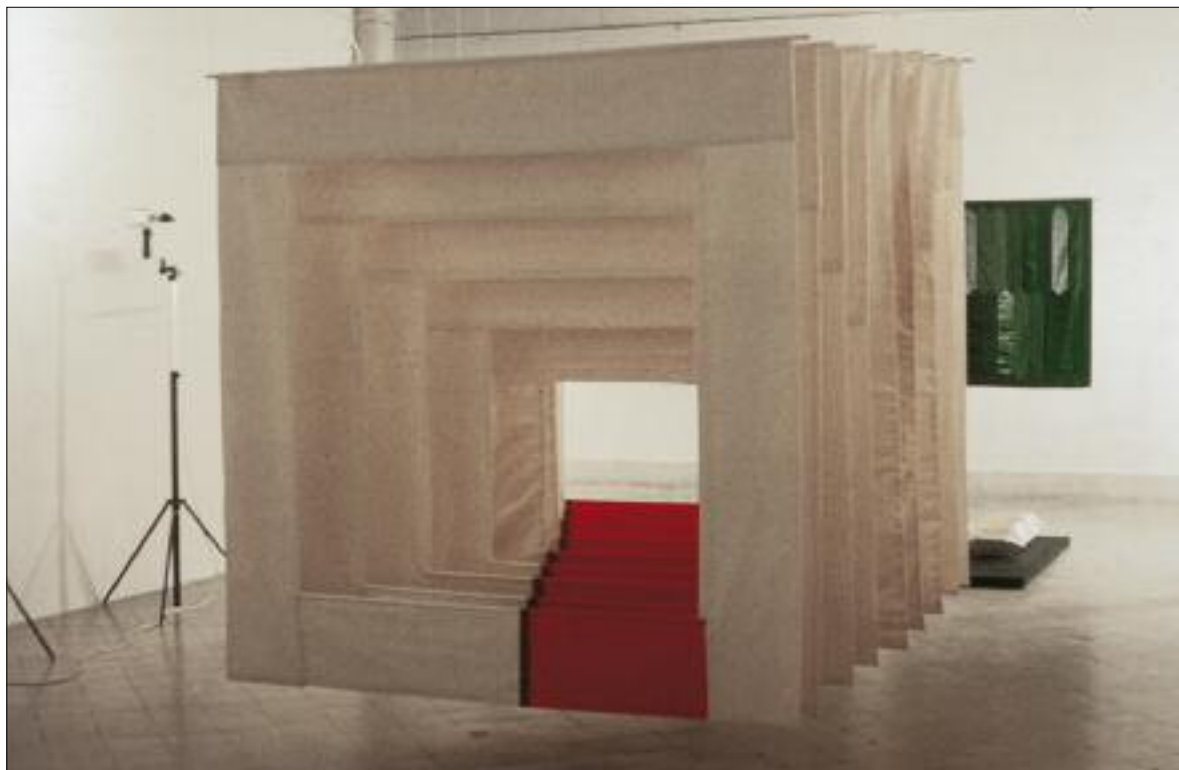

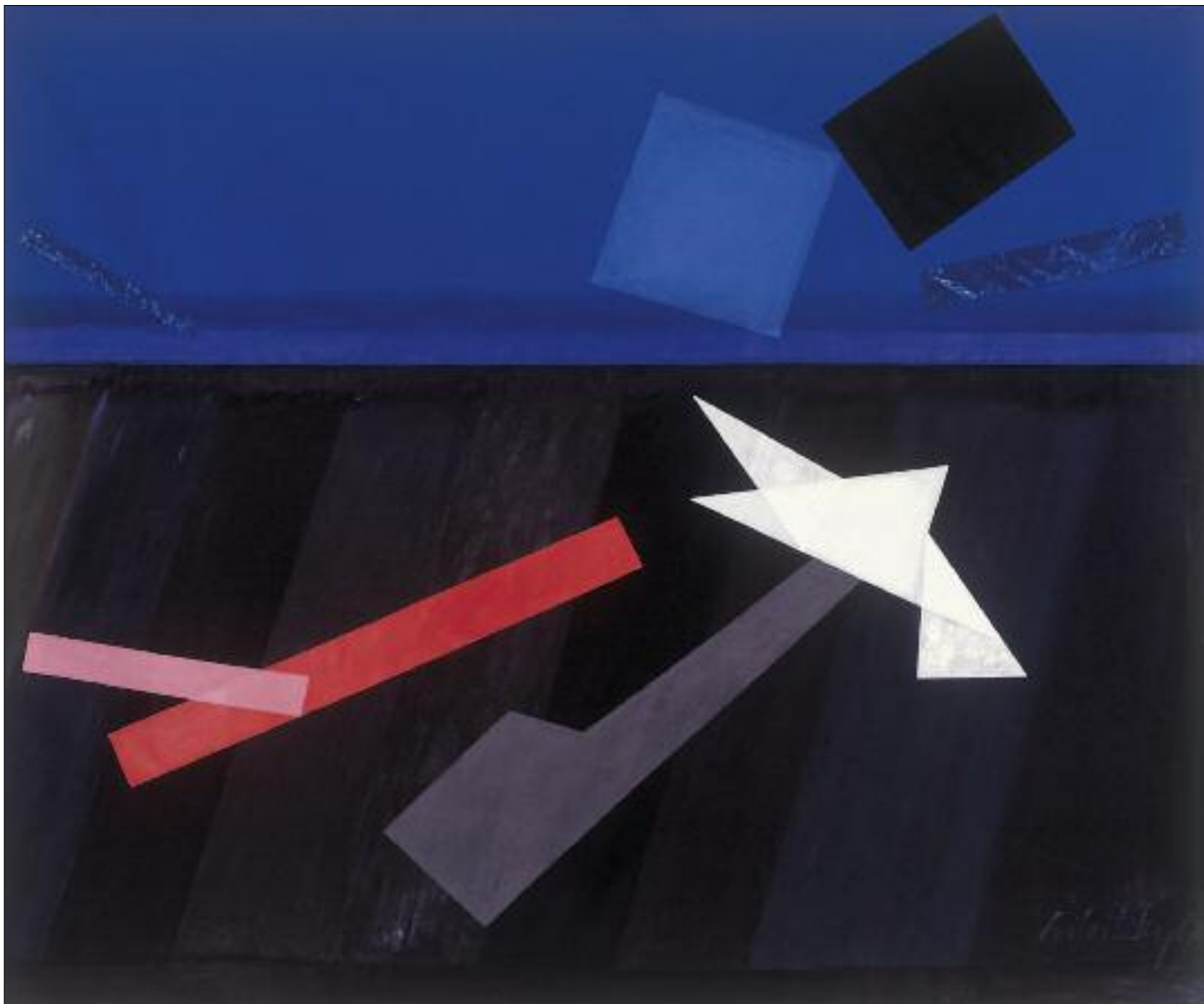
**Szilvitky Margit: Átrendeződs, szalagrelief /
Margit Szilvitky: Realignment. Band relief**

1977, fa, filc, vászonszalag, 90x400x10 cm, kiállítási
kép: Amos Andersonin taidemuseo, Helsinki

és merész; az idő múltával egyre jobban látjuk me-
részségének egyszerű, minden heroikus gesztust mel-
lőző természetét. Végigjárta a paradicsomkert ösvé-
nyeit, amit aztán szívfájdalom nélkül tudott maga mö-
gött hagyni. A kőszegi Zwingerben rendezett kiállítá-
sán felállított létra a fokaira felkúszó, majd alálépdelő
textilcsíkkal (*Igazodás*, 1976), vagy évekkel később, az
Átrendeződs I–V. sorozat darabjai (Helsinki-ben az
Amos Anderson Művészeti Múzeumban – Amos An-
dersonin taidemuseo – 1977-ben, a székesfehérvári Ist-
ván Király Múzeumban 1979-ben mutatta be őket)
világosan mutatták az új helyzet felmérését és elfoga-
dását. A struktúrákba rendeződő textilszalag szigorú

**Szilvitky Margit:
Térnégyzet /
Margit Szilvitky:
Space Square**
1979,
függesztett vásznak,
200x200x200 cm

Fotó: Sulyok Miklós

kalligráfiája, a hajtogatott vásznak élei által kirajzoló szerkezet elárulta azt a fegyelmezett erőt, amely már a kibontakozás útja felé mutatott. A *Térnégyzet* (1978) egymás mögé függesztett vásznainak közepén

üres „ablakok” nyíltak, vörös szalag bújt át rajtuk. Jelkép volt ez: Ariadné fonalaként vezette Szilvitky Margitot előre, újabb és újabb felfedezések felé.

Nemcsak az anyagban rejlő szerkezet tisztaságát és

Szilvitzy Margit:

Barátnőm

Olga Rozanova /

Margit Szilvitzy:

Olga Rozanova,

My Friend

1987, lauffer, selyem,

vászon, akril,

230x283 cm

szépségét, nem csupán a festés nagyszabású gesztusait fedezte fel és adta tovább követőinek, tanítványainak (1963 és 1995 között a Magyar Iparművészeti Főiskolán tanított), de érzékenysége és bátorsága más műfajok területére is elvezette. Tudatosan hagyta maga mögött előbb a vászon, aztán a tér, végül a festészet világát, és a kisebb műformák intimitásában találta meg azt a közeget, ahol szinte semmit sem kellett feladnia korábbi műveinek természetéből. Művészkönyveiben megőrizte az érzékletesség és a pengeéles ra-

cionalitás karcsú egyensúlyát. A tépett szélű lapok fölött néha árnyék motoszkál, elfelhősödik a kép, de mögötte hibátlanul ragyog a szerkezet. Ahogy kedves költője, Nemes Nagy Ágnes írta: „*Mert élesek, mert élesek / a képek mind, mert élesek, / vakít ez a hangtalan zsúfolódás, / amint jönnek és körbemennek [...], / amint forognak végeérhetetlen / egy szüntelenül égető jelenben, / ahol nincsenek térközök.*” (A látvány)

KOVALOVSZKY MÁRTA

művészettörténész

Szilvitzy Margit: Kihajtogatott kép / Margit Szilvitzy: Unfolded Picture

2009, akril, karton, 30x40 cm

Fotó: Sulyok Miklós

Kárpit-kép, élet-mű

Búcsú Vajda Mária (1955–2018) textilművésztől

► Vajda Mária textilművész, képzőművész életének 63. évében hunyt el május 16-án. Általában nem tudunk belenyugodni a halál tényébe, de az ő halála még ehhez képest is felzaklató: sokáig olyan tiszteletre méltóan viselte a keresztet, s dolgozott, szőtt, festett, s kutatta a gyógyulás lehetőségeit, hogy voltak pillanatok, mikor bizakodni mertünk. Bizakodásunknak nem volt hiteles alapja, s ez a minden szempontból erős művész végül maga is feladta a küzdelmet.

Vajda Mária a rendkívül igényes és sok szakmai eredménnyel teli kortárs magyar textilművészetben is egyre jelentősebb szakmai figyelmet keltett egész munkásságával, folyamatosan emelkedő színvonalú tervezőtevékenységével. Több mint három és fél évtizede folyamatosan jelen volt a magyar textilművészet fórumain. Szívósan, elmélyülten dolgozó művész volt, aki első egyéni kiállítását – számomra ez személyesen is emlékezetes – 1999-ben rendezte a Vigadó

Fotó: Sigmund Zoltán

Vajda Mária:
Kazettákba zárt múlt II.
/ Mária Vajda: Past
Closed in Cassettes, II
2005, gobelin,
36x52 cm

Vajda Mária:
Gyászjelentés III. /
Mária Vajda:
Obituary, III
2007, papírkollázs,
100x100 cm

Fotó: Sigmund Zoltán

Galériában, azonban ezt megelőzően már másfél évtizeden át bemutatta műveit csoportos tárlatokon: rendszeres kiállítója volt a Fialat Iparművészek Stúdiója kiállításainak, a különböző, gobelinnel össze-

függő bemutatóknak. S ami talán a legfontosabb: 1988-tól szintén állandó résztvevője (az utóbbi években többször díjazottan!) a szombathelyi fal- és tértextil-biennáléknak, majd triennáléknak. Érdeklődési

területeinek folyamatos bővülését jelzi, hogy részt vett az első zászlóbiennálékon, a műcsarnoki *Minta* kiállításon, majd – és ez pályája figyelemre méltó épülését is ismételten jelzi – a kollázssal, színes rajzzal foglalkozó jelentős kiállításokon, amelyeknek egyik betetőzése a miskolci grafikai biennálén való részvétele, 2004-ben.

Vajda Mária 1955-ben született Brassóban. Festői ambíciókat ápolt magában. A család áttelepülését követően a Magyar Iparművészeti Főiskola hallgatója lett. Szőnyegszövő és falitextil-tervező szakon diplomázott 1979-ben. Pleszniv Károly volt a mestere, de mindig szívesen beszélt alakrajzi, festői tanulmányairól is. Eigel István és Szabó János alakrajztanáraival

Fotós: Sigmund Zoltán

Vajda Mária:
Tegnap-ma (részlet) /
Mária Vajda:
Yesterday–Today
(detail)

2014, papír, fa,
műanyag, varrott,
ragasztott,
a teljes méret:
45x110x200 cm

Vajda Mária:
Labirintus I. /
Mária Vajda:
Labirynth, I

2006, papírkollázs,
100x100 cm

igen jó volt a kapcsolata, ők pedig mindig nagyra értékelték növendékük nemcsak textilművészeti, hanem képzőművészeti képességeit, érdeklődését is. A művész mint kárpitművész szerzett nevet magának, de mindig érdeklődött a művészi kifejezés más lehetőségei iránt. 1992-től tanított művész-tanárként Nyíregyházán, folyamatosan ingázva a főváros és Nyíregyháza között, s egyre kevesebb ideje jutott szövésre.

Vagyis, miközben Vajda Mária igényesen szőtt kárpitokkal keltett figyelmet, egyre inkább fordult más kifejezési lehetőségek irányába, s munkáiba egyre intenzívebben építette be festői, grafikai, rajzoló érdeklődésének eredményeit. Mindezt tetézte rátalálása – nevezzük így – az *üzenet* tematikájára, melynek kapcsán több kárpitja, vegyes technikájú munkája szüle-

tett. A műveibe szervesített borítékok, címzések, postai bélyegzések, bélyegek, levélpapírok, levelezések, térkép- és anyagfragmentumok, szinte kalligrafált kézírások gondolatisága igen eredeti. Kisebb és nagyobb méretű kárpitjaiban, kollázsaiban mintha benne lenne az elveszett vagy egyre jobban távolodó szülőföld emlékének ápolása is.

S mindez a mély érzelmi, filozófiai töltekezés 2012-re egészen eredeti műtárgyakat eredményezett bélyegkokárdáival, amelyekben a felfűzött (feltűzött!) bélyegek sorozata, láncolata, formázása végül is egy – sokértelmű, sokjelentésű – kokárdát teremtett. Sok-sok szakmai, kiállítási díja után 2013-ban elnyerte szakmája legmagasabb elismerését, a Ferenczy Noémi-díjat.

Mindannyiunk örömeire 2016. október 14-én megnyithattuk – s épp a magyar festészet napja alkalmából – első önálló festménykiállítását, a Magyar Kárpitművészek Egyesületének Műhely Galériájában. Kommunikálni már nehezen tudunk vele, de a tárlat sikere nagy öröm volt számára. S már ekkor dolgozott az *Ivóvíz – aranyárban* című, végül *káprázatosan* megszőtt kárpitján (ezt a minősítést később a zsűri használta!), amelynek egy festményváltozatát épp e jelzett kiállításán is láthattuk, és amely a 2017. április 12-én a Pesti Vigadóban megnyitott *Kárpit 3 – Apokalipszis vagy globális fenntarthatóság* című kiállítás egyik legkiemelkedőbb darabja lett, s elnyerte „a legjobb magyar alkotás díját”. Még voltak tervei, de ezek lassan az álom magasába emelkedtek.

Vajda Mária a kortárs textilművészetre amúgy is jellemző bővülő anyaghasználatot érvényesítette saját munkásságában, s hagyományosan szőtt kárpitjaiban is csak a legmagasabb rendű igényességet figyelhettük meg, miközben létrehozta a kortárs magyar festészet egy mennyiségében immár kicsi, de művészi erejében, intenzitásában igen jelentős kollekcióját. Vigaszunk csak az lehet, hogy mivel művész volt, alkotóművész, életműve az idők végezetéig örzi emlékét.

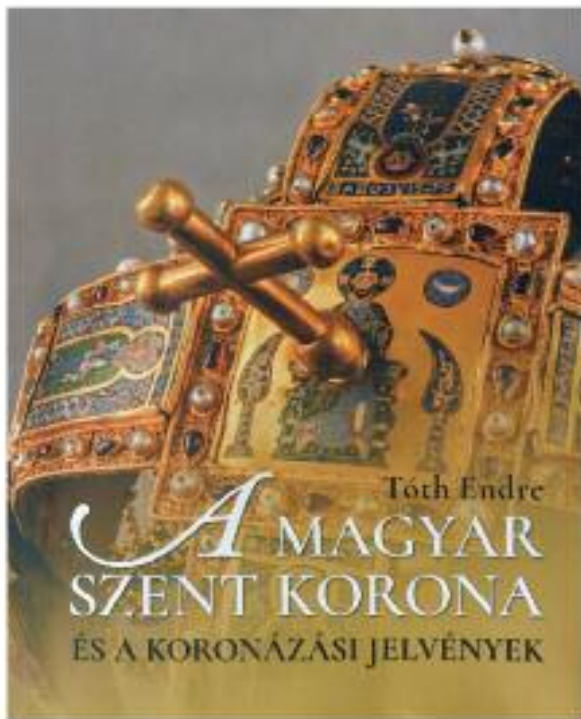
FELEDY BALÁZS
művészeti író

Vajda Mária *Ivóvíz – aranyárban* című díjnyertes gobelinjének reprodukcióját 2017/2-es számunk 8. oldalán közzéltük.

Tóth Endre: A magyar Szent Korona és a koronázási jelvények

► A Nemzet Főtere Kézírókönyvek sorozatában jelent meg a fenti címmel egy reprezentatív nagymonográfia, melyet március 22-én az Országház Delegációs termében mutatott be Fodor Pál, az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont főigazgatója a kötethez kapcsolódó konferencia keretében. Az apropót az adta, hogy negyven évvel ezelőtt, 1978-ban az Amerikai Egyesült Államok visszaadta Magyarországnak a Szent Koronát.

**Tóth Endre: A magyar Szent Korona és a koronázási jelvények (Országház Könyvkiadó, Budapest, 2018).
Tipográfus: Környei Anikó / Endre Tóth: The Holy Crown of Hungary and the Coronation Insignia (Országház Publishing House, Budapest, 2018). Typography: Anikó Környei**

Fotó: Szelényi Károly – Ament Gellért

A kötet az Országgyűlés Hivatala Közgyűjteményi és Közművelési Igazgatóságának szakmai programjai keretében készült, az Országház Könyvkiadó gondozásában. A *Sajtómeghívó* szerint: „A Szent Koronához méltó album megjelenését az tette lehetővé, hogy az Országgyűlés Hivatala megbízásából 2016 februárjában három fotóművész – Bencze-Kovács György, Szelényi Károly és Wachslér Tamás a Szent Koronát és a koronázási jelvényeket közvetlen közelről fényképezhették le. Az így készült képanyag szabad szemmel nem látható részletességgel örökíti meg a Szent Koronát és a koronázási jelvényeket az utókor számára.” A kötetben háromszáz kép, több mint száz, eddig soha nem publikált új fotó látható – olvasható a kiadó ismertetőjében.

A nagyszámú illusztrációs anyagot válogatta és az ismertetésüket írta Tóth Endre régész. A képszerkesztő, Csengel-Plank Ibolya fotótörténész népes, részben külföldi fotóművészekből álló csoport – Ament Gellért, Bencze-Kovács György, Nadja Frey, Gedai

A Szent Korona belső nézete az illesztésekkel és a törésekkel / Inside view of the Holy Crown of Hungary with the fittings and the cracks

Csaba, Képešy Bence, Lencz Csaba, Mervai Márk, Stefan Rebsamen, Rosta József, Szelényi Károly, Wachler Tamás – felvételeivel gazdálkodott. Nem véletlenül kezdjük ismertetésünket a kötet képeivel, a jövőbeli olvasók számára ez jelentheti az igazi vonzerőt számos, eddig alig ismert műtárgy remek felvételével, például III. András király diptichonjáról (Bernisches Historisches Museum, Bern) vagy a mintaszerűen restaurált koronázási eskükeresztről (Főszékesegyházi Kincstár, Esztergom) készült képekkel. A

kiadvány ezért elsősorban díszes albumnak tekinthető, de kiegészült történelmi események és tárgyak alapos leírásainak sokaságával.

A koronaékszerek mindegyike külön fejezetet kapott, hiszen valamennyi műtárgy jellegzetesen egyéni kialakítású, különböző korú technikai hátteret hordoz. Erre a tényre leginkább példa maga a Korona, amely – véleményem szerint – elsőrendű műtárgytörődékeknek minden szakmai kíváncsát, vagy ikonográfiai következetességet figyelmen kívül hagyó

**A Szent Korona
a béléssapka nélkül /
The Holy Crown
of Hungary
without the lining cap**

Fotó: Szelényi Károly – Áment Gellért

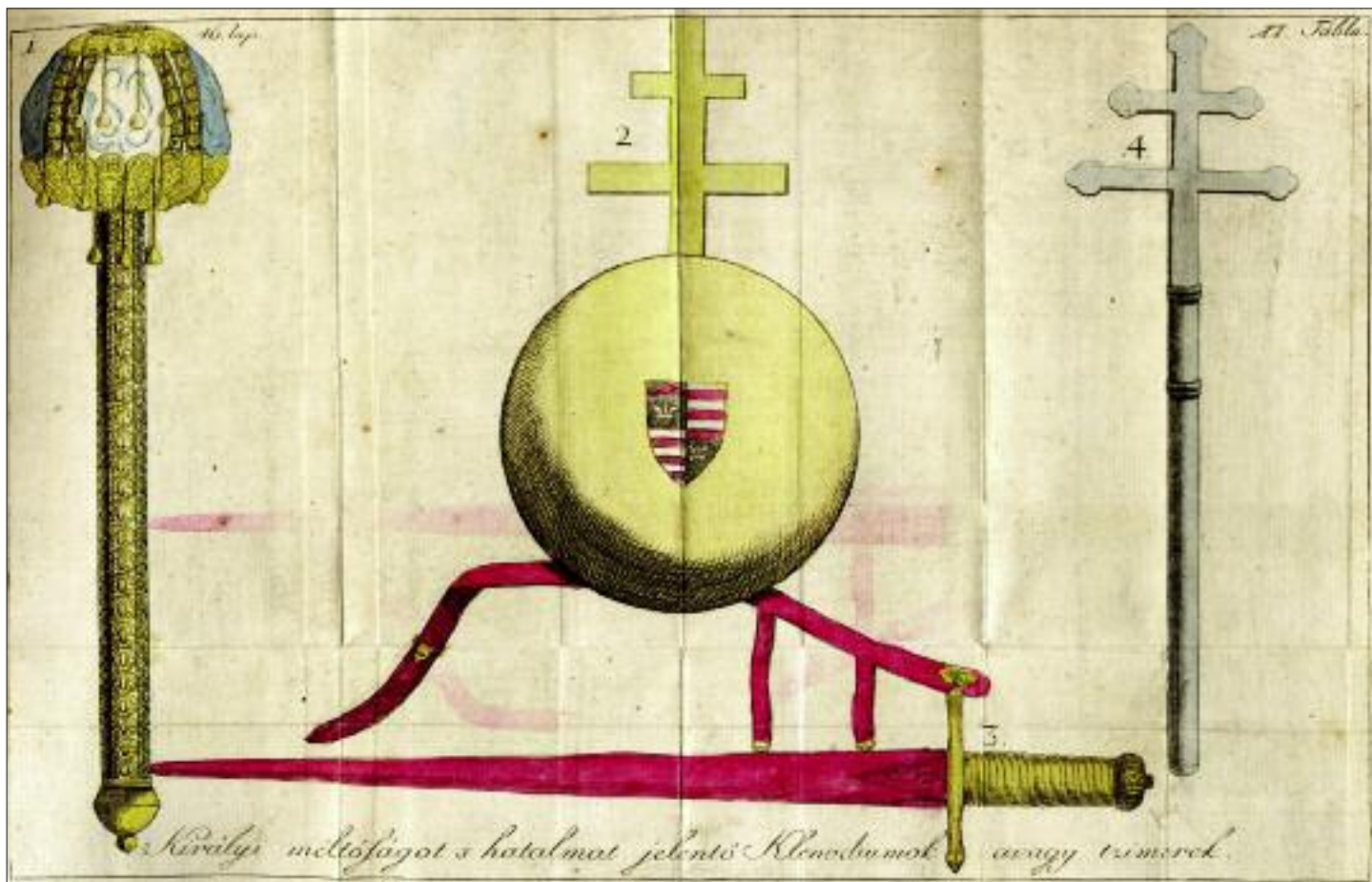
„halmaza”. Az ismertetés kimerítően taglalja a sok évszázados kutatás folyamatát, de a vélemények pusztá felsorolásával, a szakirodalom és a jegyzettömeg közlésével még a témában jártasabb érdeklődőket is szinte visszariasztja az adatok, feltevések, koncepciók és vélemények követésétől. Mint gyakorló, ám érdeklődő ötvös megtapasztalhattam, hogy a hasonló, értékes anyagból készített, pazar technikai tudást nemcsak feltételező, hanem egyidejűleg bizonyító tárgyak iránti érdeklődés megakad e műtárgyak felületes, csak a kincs anyagi szempontú értékelésénél, és csak kivételes alkalmakkor kerül sor a magasabb technikai vagy művészi vonatkozású kérdések megfogalmazásá-

ra, illetve megválaszolására. Ezeket többnyire elfedi a történelmi tárgyak vélt vagy valós nimbusza, az alaposabb ismeret nem pótolja a kiadvány reprezentativitása. A Korona közeli képei kétségbeejtő látélelet nyújtanak, ismét megerősítve a tényt, hogy restaurálásának további halogatása beláthatatlan következmények forrása lehet!

KÓTAI JÓZSEF
ötvösművész

(A kötetet Bertók Krisztina, Kerekes Margit és Tóth Csaba szerkesztette. Országbáz Könyvkiadó, Budapest, 2018, 432 o. Sorozatszerkesztők: Bellavics István, Pelyach István)

**A jogar,
az országalma, a kard
és az apostoli kettős
kereszt képe /
18th-century etching
of the Sceptre, the Orb,
the Sword and the
Apostolic Cross**
rézkarc Decsy
Sámuel könyvéből,
Bécs, 1792
(Országgyűlési
Könyvtár, Budapest)

Hírek

Fotó: Bertha Frandisla

► **Gulag-emlékművet** avattak fel Óbudán, az Országzászlóval szembeni parkban, az Árpád fejedelem útja mellett. A 14 méter magas gránitobeliszken magyarul, angolul, németül és oroszul olvasható a felirat: A szovjet megszállás áldozatainak emlékére. A Gulag–Gupvi táboraiiba hurcolt áldozatokra stilizált szögesdrótok emlékeztetnek az oszlopon, mely Kontur András kőszobrász munkája.

► **2. Rug Art Fest** – Szőnyegre hangolva. A Szőnyegtervezők Társasága Egyesület (SZETT) a CAFE Budapest Kortárs Művészeti Fesztivál keretében 2018. október 8. és 22. között változatos kiállításokkal és programokkal várja az érdeklődőket a Bálna Budapest (IX. ker., Fővám tér 11–12.) első emeleti, több mint ezer négyzetméteres Makett termében: *Szőnyeg – Varázs* –

Szőnyeg (professzionális tervezők munkái), *Rug Art Lab – Hungarpet* (a SZETT szakmai projektje alatt készült szőnyegek), *Morfextil* (újrahasznosított textilek), *Gondold át* (újszerűen formatervezett szövőhurkoló eszközök bemutatója), *Műhelytitkok* (Réthey-Prikkel Tamás fotográfus kiállítása), *Terv – Makett – Tér* (szőnyegterv, makett, megvalósult térfotók tárlata), *Száljátékok* (a látogatók szönek, fonnak, hurkolnak kedvük szerint szőnyeget, párnát és sok minden mást), *Szó-fon nem takács* (múzeumpedagógiai foglalkozások), valamint ünnepélyes keretek között adják át a szakma és a közönség által odaítélt Aranyvilla díjat.

► **Gerecse Kapuja** – A tatabányai önkormányzat pályázatára érkezett vázlattervek közül Dévényi Sándor repülni készülő turulmadárra emlékeztető elképzelése nyerte el a megbízatást. 2018. augusztus 1-jén avatták fel a Turul-szobor közelében megvalósult épületet, melyben étterem, az emlékmű

történetét bemutató kiállítás és egy ajándékbolt kapott helyet. Az ötszáz négyzetméteres létesítmény építéséhez a Gerecse kőbányáiban fejtett anyagot használták.

► **A Smart City** (Intelligens város) koncepció keretében öt összekapcsolt közvilágítási oszlopot mutattak be 2018. augusztus 21-én Budapesten a IX. kerületi Lechner Ödön fasorban. A kísérleti projekt magyar fejlesztők munkája. Az energiatakarékos, fényerő-szabályozásra és távvezérlésre is alkalmas intelligens lámpatestek wifiszolgáltatást, videós megfigyelést, segélyhívást, elektromosjármű-töltést, környezetérzékelő szenzorokat és programozható LED-es információs képernyőket is biztosítanak.

► **25 év, 25 nap, 25 esemény** – A Nemzeti Kulturális Alap (NKA), a rendszerváltás utáni hazai kultúrafinanszírozás legmeghatározóbb intézményének 25. születésnapját 2018. szeptember 23. és október 17. között programsorozattal ünneplik a Ma-

Fotó: utazom.com

gyar Alkotóművészeti Közhasznú Non-profit Kft. (MANK) rendezésében. A 25 napos fesztivál kiemelt eseménye lesz az a kiállítás, melyen a 25. életévüket 2018-ban vagy 2019-ben betöltő képző- és iparművészek alkotásait mutatják be a Budapesti Közlekedési Központ (BKK) menetrendszerű hajóján. A tárlat az üzemidő után is látogatható lesz a Műpánál állomásozó BKK-hajón.

► **Kibékülés** – A Pannonhalmi Főapátság Főmonostorában rendezett kiállítás kibékülés-történeteket mutat be Pannonhalma elmúlt negyedszázadának krónikájából, egyszerre tart tükröt az apátság múltja és lehetséges jövője elé. A 2018. március 28-án nyílt tárlaton november 11-ig tekinthetők meg a kortárs magyar képzőművészek: Erhardt Miklós, Esterházy Marcell, Imre Mariann, Nemes Csaba, Sipos Zoltán és Szász Lilla alkotásai. (Pannonhalma, Vár 1.)

► **Pars pro toto** – XXI. Esztergomi Fotográfiai Biennálé. Az *Elbeszélés – narratíva* című pályázatra érkezett gazdag anyagot bemutató kiállítás két helyszínen, a Magyar Nemzeti Múzeum Esztergomi Vármúzeumának Rondella Galériájában (Szent István tér 1.) 2018. szeptember 7. és október 7. között, a Dzsámi múzeum galériájában (Berényi Zsigmond u. 18.) pedig szeptember 7-től október 31-ig látható.

► **Narke TheElektrojet** – Rádi Péter és Tóthfalussy György ötlete nyomán a Como elektromos jachtot megalkotó Juhász György és Réder Ákos közreműködésével jött létre a Narke elektromos jetski. Ma már több mint negyvenen dolgoznak a Narke fejlesztésén és a sorozatgyártás előkészítésén, a Balatonvilágoson felépített központban. Az elektrojet (kép) saját fej-

Fotó: Narke

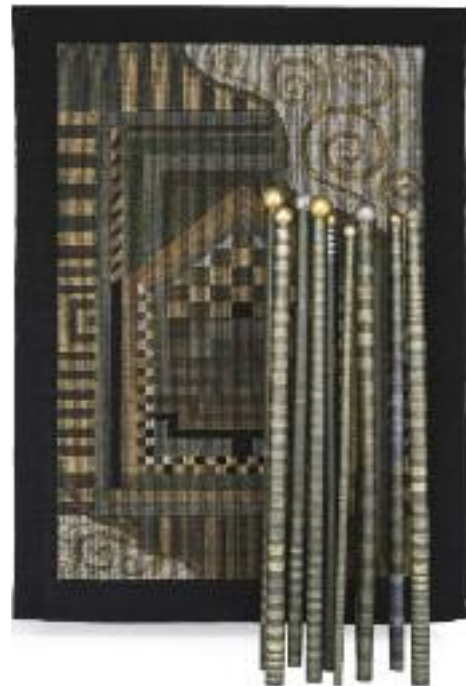
lesztésű, vízhűtéses, háromfázisú aszinkronmotorját Li-ion akkumulátor táplálja, mely akár másfél órás üzemidőt és 55 kilométeres végsebességet biztosít a vízi járműnek. A karbonszál erősítésű, kompozitanyagból készült testen személyre szabható okos kijelző is van, amelyről leolvasható többek között az UV-sugárzás mértéke, a töltöttségi szint, a megtett út hossza, a kikötő távolsága, jelzi a bejövő hívásokat és üzeneteket is.

► **Digitális Agóra 2018** – II. Nemzetközi Digitális Triennálé. A szekszárdi Művészetek Háza (Szent István tér 28.) és a Babits Mihály Kulturális Központ (Szent István tér 10.) által meghirdetett pályázatra érkezett munkákat 2018. szeptember 15. és október 21. között állítják ki. A rendezők szabadon választható, valamint a szünet témájára várták a hazai és külföldi művészek elektronikus eszközökkel létrehozott, nagy méretű alkotásait a műfaj sokszínűségének bemutatására.

► **Színezd újra!** Alkotói napok 2018. – A MÁV Zrt. a tavalyi év sikerére tekintettel, idén is meghirdette aluljárófestési pályáza-

tát. Hat vasúti gyalogos aluljárót varázsolhatnak újjá a street art művelői. A MÁV Zrt. gondoskodik a kijelölt aluljárók környezetének előkészítéséről, a falfelületek javításáról és fehér színű alapozásáról. A falfestmények elkészítéséhez piros, sárga, kék, zöld, barna, narancssárga, fekete és fehér kültéri disperziós falfestéket, és a munkához használt alapeszközöket (ecset, vödör, fólia stb.) a MÁV biztosítja. A látványtervek szeptember 26-ai beküldési határideje után dönt a zsűri arról, mely alkotók vagy csapatok valósíthatják meg elképzeléseiket.

► **Égrenézők** – E. Szabó Margit textilművész alkotásaiból látható tárlat 2018. szeptember 7-től október 14-ig a Pesti Vigadó földszinti kiállítóterében. (Budapest V. ker., Vigadó tér 2.) A képen: E. Szabó Margit *Bécsi hangulatban* című hengergrafikái.

Fotó: Papp Zoltán

Corvina Könyvesbolt

7621 Pécs, Széchenyi tér 8.

Éghajlat könyves kávézó

1117 Budapest, Karinthy Frigyes út 9.

FUGA Budapesti Építészeti Központ

1052 Budapest, Petöfi Sándor utca 5.

Írók Boltja

1061 Budapest, Andrásy út 45.

Műcsarnok

1146 Budapest, Dózsa György út 37.

Palmetta Design és Textilművészeti Galéria

1111 Budapest, Bartók Béla út 30.

Tündérvilla Galéria és Közösségi Tér

1036 Budapest, Bécsi út 53–55.

KÜLFÖLDÖN TERJESZTI:

Batthyány Kultur-Press Kft.

H-1014 Budapest, Szentháromság tér 6.

Tel.: (1)489-0120, (1)212-5303

A folyóirat korábbi példányai

a szerkesztőségben megvásárolhatók.

EXHIBITIONS – STUDIOS

- Hungarian racing sailboats on the ocean. An interview with single-handed sailboat racer, sailing yacht designer and builder Nándor Fa (*Franciska Bertha*) 2
- What Did Jucika Buy? Advertisements targeting women during the decades of Communism. A temporary exhibition in the Hungarian Museum of Trade and Tourism, Budapest (*Kinga Veress*) 9
- Aspect. Exhibition of set and costume designer Klaudia Orosz in the Udvarház Gallery at Verezegyház (*Csaba Kozák*) 18
- A stubborn player. Presentation of the mobile 'action' statue SHB-Kempelen by Béla S. Hegyi (*Tibor Webner*) 22
- A bite of jewels. Exhibition of the H6 contemporary jewellery group at the Gallery of FISE Studio of Young Designers' Association, Budapest (*Tünde Sipos*) 25
- Half a lifetime devoted to the mission design: Budapest Design Week celebrating its 15th anniversary (*Piroska Novák*) 28

SAFEGUARDING VALUES

- Living history. Applied arts projects in the reconstruction of the interior of the Castle of Füzér (*Zsófia Lukács*) 30
- Applied artist Géza Gugyerás (1918–1970). From jewel design to machine tool industry (*Gyula Ernyey*) 36
- The genius and the talent. Charles Rennie Mackintosh (1868–1928) was born 150 years ago (*Eszter Baldavári*) 42
- A great generation: Gyula Gulden (1898–1956), Andor Hubay Cebrián (1898–1971) and Aladár Richter, Jr. (1898–1950), successful leaders of the Herend Porcelain Manufactory (*István Gergely Szűts*) 45

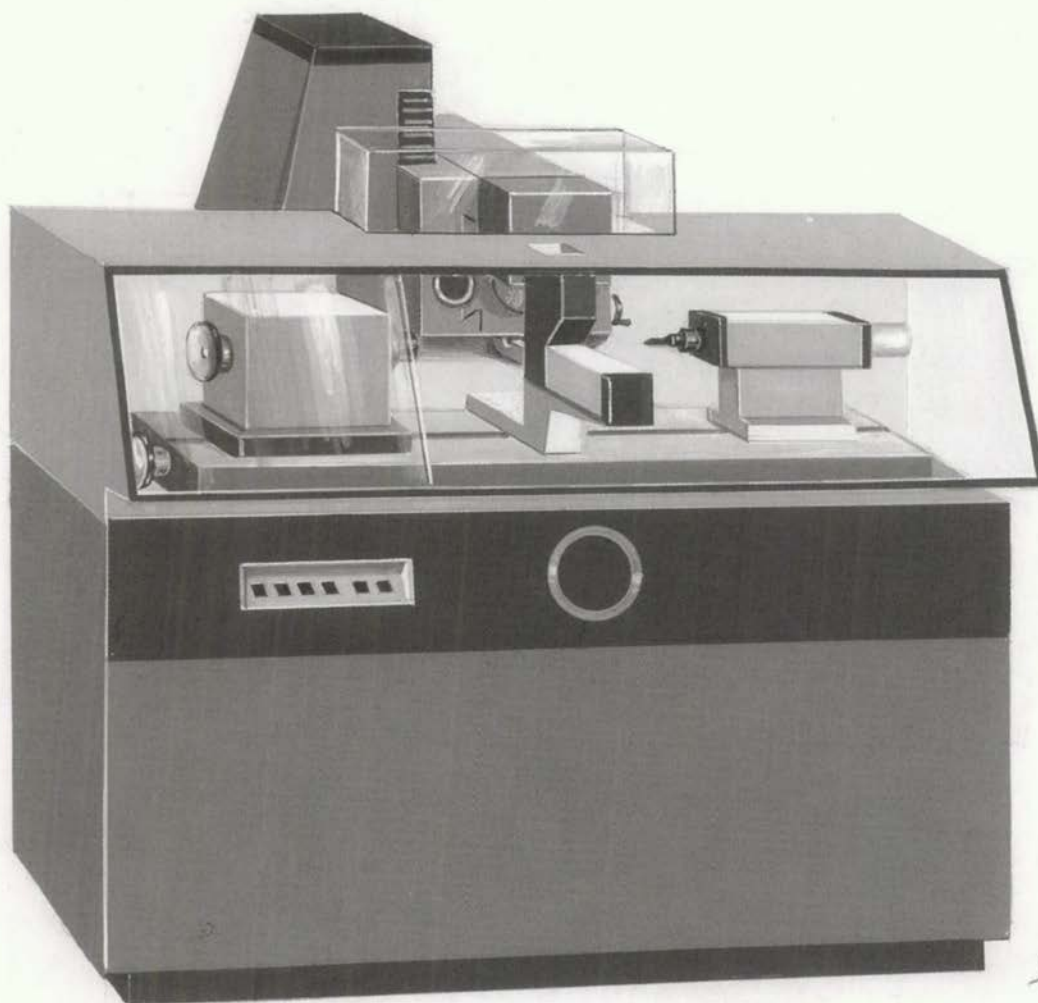
IN MEMORIAM

- Paths in the Garden of Paradise. In memory of textile and fine artist Margit Szilvitzky (1931–2018) (*Márta Kovalovszky*) 47
- A life woven in tapestries. Farewell to textile artist Mária Vajda (1955–2018) (*Balázs Feledy*) 52

BOOKS

- Endre Tóth: The Holy Crown of Hungary and the Coronation Insignia (*József Kótai*) 56

- NEWS 59

G. 1952. VII. 30

Gugyerás Géza: Síkköszörűgép, terv / Géza Gugyerás: Surface grinder. Design
1969 (Illés Csaba tulajdona)

A folyóirat ára: 1000 Ft

nka
Nemzeti Kulturális Alap

MMA
MAGYAR MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

ISSN 1217-839X

9 771217 839004